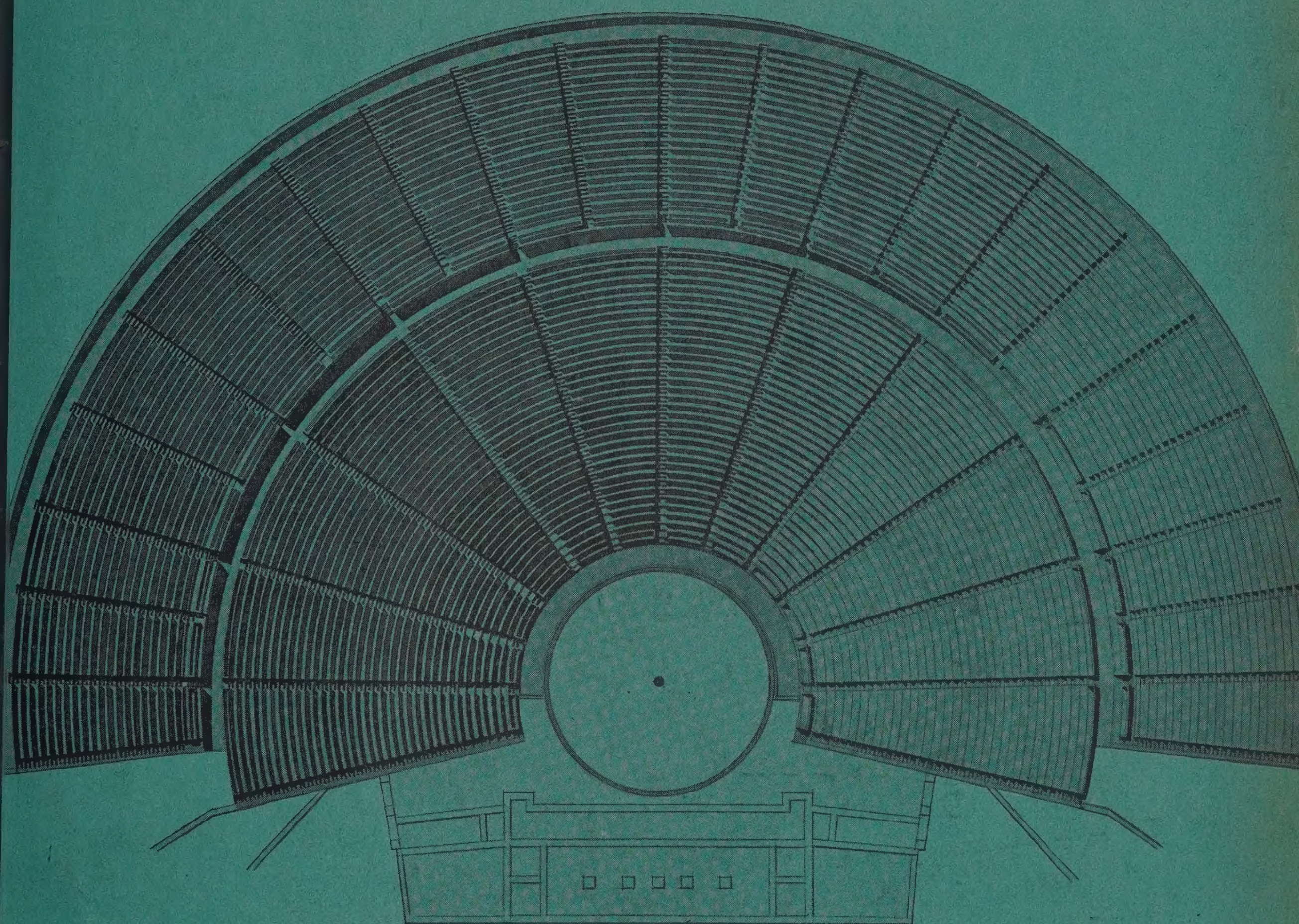
4-5
57. årgang
April-maj 1955

STUDIER FRA GRÆKENLAND 1954



M
ARKITEKTEN
TIDSSKRIFT FOR ARKITEKTUR OG DEKORATIV KUNST
MÅNEDSHÆFTE

UDGIVET AF ARKITEKTENS FORLAG. REDAKTION OG EKSPEDITION: BREDGADE 66, KØBENHAVN K

ARKITEKTEN
Tidsskrift for arkitektur og dekorativ kunst

Redaktør: Arkitekt Jens Mollerup (ansv. efter presseloven).
Leder af redaktionsudvalget: Arkitekt Johan Pedersen.
Redaktionsudvalg: Arkitekterne Viggo Møller-Jensen, Erik Nilsson, Elliot Hjuler, Henning Meyer og Gehrdt Bornebusch.
Arkitekten udsendes i to udgaver, dels et aktuelt ugehæfte hver onsdag og dels 12 illustr. månedshæfter årligt.
Abonnementsprisen for begge hæfter tilsammen er 20,00 kr. pr. kvartal, ugehæftet alene 10,00 kr., månedshæftet alene 10,00 kr.
Løssalgspris: Ugehæftet 1,00 kr., månedshæftet 4,00 kr.
Annonceredaktør: Bertel Barnholdt.
Annonce- og abonnementsekspedition: Bredgade 66, København K, Minerva 1290*.
Redaktionssekretærer: Ruth Stilling (tekst), Lillian Schmidt (annoncer).
Redaktionens adresse: Bredgade 66, København K, Minerva 1290*.

MÅNEDSHÆFTE 4-5, 1955

INDHOLD:

Studier fra Grækenland 1954. Materiale fra Akademiets Arkitektskoles rejse under ledelse af professor Mogens Koch, omfattende:

Studier på øen Mykonos. Lærer: arkitekt M.A.A. Naur Klint.

Studier af teatret i Epidauros. Lærer: arkitekt M.A.A. Frode Kirk.

Studier af byzantinske kirker. Lærer: arkitekt M.A.A. Henning Helger.

Studier af Christian og Theophilus Hansens bygningsarbejder i Athen. Lærer: arkitekt M.A.A. Sven Lindholm.

Studier af græske inskriptioner. Lærer: arkitekt M.A.A. E. Zeuthen Nielsen.

Referatkort og annonceindex

Referatkort vedrørende Studier fra Grækenland 1954 i dette hæfte er anført på annonceside 40.
Annoncørfortegnelsen findes på annoncesiderne 36–40.

ARKITEKTENS FORLAG

Bredgade 66, Kbh. K. Minerva 1290*. *Fg. forlagsleder:* R. Dahlmann Olsen, (sekretær i forlagets bestyrelse)



Detail of door from the church „Sotira tou Likodemou", Athens

English Summary

Arkitekten's Publications: Weekly Edition (Friday) and Monthly Edition (12 illustrated issues a year).
The annual subscription rate for Weekly Edition: D. Kr. 40,00.
The annual subscription rate for Monthly Edition: D. Kr. 40,00.
Combined subcription to both editions: D. Kr. 80,00.
Subscription and editorial offices: Bredgade 66, Copenhagen K.

Studies from Greece 1954

Every year, an educational tour for students in their last but one year is arranged, its purpose being to enable the students to survey ancient or foreign architecture, thus developing their field of knowledge and experience. These tours are arranged by the Royal Academy of Architecture, as a part of the education of architects, and are financed partly by the Academy, and partly by the students themselves. Various interested parties also support the scheme. In the summer of 1954, 80 students, divided into 5 groups, each with its own teacher, and under the leadership of professor Mogens Koch, made such a tour to Greece. Three groups were in Athens, and two groups were respectively at Epidauros and on the Isle of Mycenae. Academical studies during the foregoing winter term had been arranged as a preparation for the tour, partly by means of lectures, and partly by the studying of literature dealing with the buildings and subjects which were to be studied on the spot.

The Mycenae party was led by Naur Klint, architect M.A.A. Mycenae is a small island, which was famous in olden times, and its only town is also called Mycenae or Kaminaki. The first thing the party did was to take measurements of a part of the town. This, however, developed into a measuring of practically the whole town. Naur Klint states his reasons in his article, as well as giving details of measurements of individual houses and miniature chapels. The article also treats the life of the natives of the island, and



L. F. Foght præsenterer med eneret dessin „Høns“ tegnet af professor William Scharff

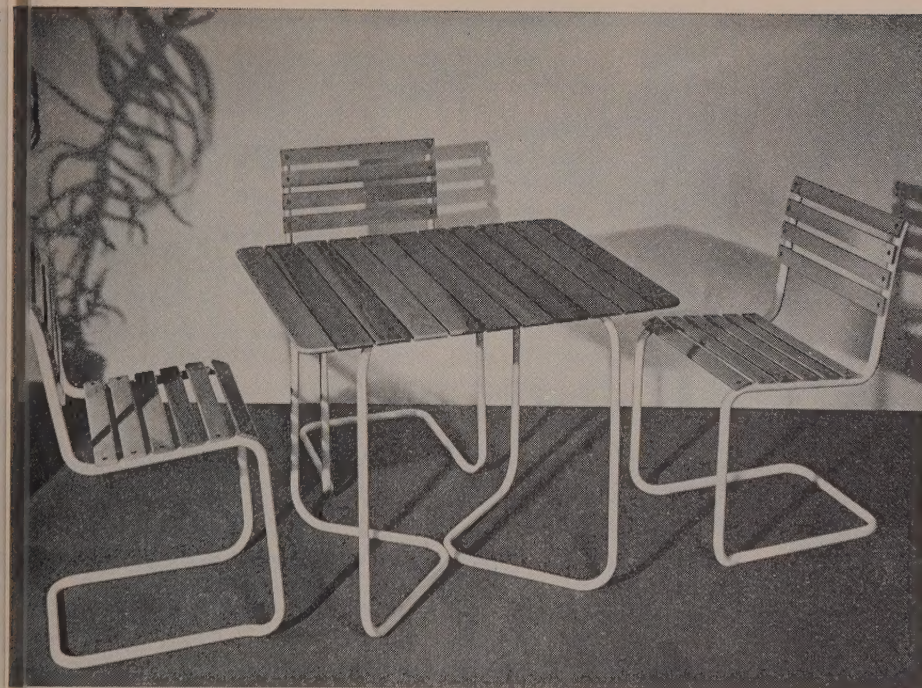
when comparing their present mode of life with that of their forefathers 2400 years ago, as depicted in ancient litterature, very little difference is to be observed.

The theatre at Epidauros was studied, and measurements taken by a group of students under the leadership of Frode Kirk, architect M.A.A. The theatre dates from the beginning of the Hellenic period, and is quite well preserved. It is situated on a north-east slope, and there has been room for 14000 spectators. The group made exact measurements of the seating accommodation, and the drawings here shown, illustrate attempts at reconstructing. Besides the theatre, two small Byzantine village churches were measured.

A group of twelve students, under the leadership of Henning Helger, architect M.A.A., was engaged in measuring Byzantine churches in Athens. However, only a few of these are well-preserved. The group succeeded in taking the principal measurements of 6 Byzantine churches, thus enabling comparisons to be made. The characteristic plan is common to all churches. The main room forms a Greek cross, with four similar vaulted rooms, and a dome at the cross-section. The body of the church to the east ends in three apses of which the centre one is the most important. Most of the churches are built in limestone, and roofs and domes are covered by tiles.

Another group, studying at Athens under the leadership of Svend Lindholm, architect M.A.A., sought information concerning the two Danish architects and brothers, Christian and Theophilus Hansen, and of their work in Athens. Christian Hansen, (1803–1883) worked at Athens from 1833–1857, and has built the front building of Athens University, the English church, as well as a number of other buildings, mainly villas in Athens and the surrounding district. The group was unable to identify the latter from Hansen's sketch books.
Theophilus Hansen (1813–1891) stayed in Athens from 1838 to 1846, after which period he went to Vienna. However, he maintained a contact with Greece, and often travelled there. In Athens, he designed the hotel Grande Bretagne, the observatory, and, as the group succeeded in finding out, the eye hospital and a small country palace, "Tour de Reine", north of Athens.

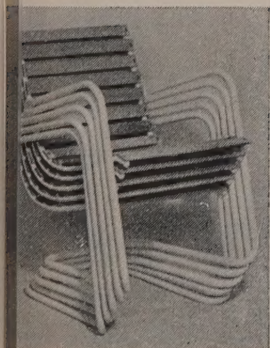
The third group working in Athens studied and collected material on ancient Greek letter forms, partly because the available material on classical inscriptions is extremely scanty in Denmark. The party worked at the National Museum, and the American Institute at Athens.
Paper impressions were made of some of the ancient stones with inscriptions, which are kept there. These impressions are like the inverted picture in a mirror, but by photographic means, a "positive" may be obtained.





Stol uden arme, nr. 3104, – armstol nr. 3204, – bord nr. 3504, plade 82×67 cm, højde 65 cm, udførelse: hvide, ovnlakerede stålrør, tremmer i ask.





Udenlandske arkitekturtidsskrifter

I nedenstående liste er optaget de udenlandske arkitekturtidsskrifter, som *Arkitekten* korresponderer med.

Finland

Arkitekten, udgivet af Finlands arkitektförbund, månedstidsskrift, ca. 180 sider pr. årgang.
Rakennustaito, månedstidsskrift, ca. 25 sider.
Tekniska Freningens i Finland Förhandlingar, månedstidsskrift, ca. 16 sider.

Norge

Bonytt, organ for Landsforeningen Norsk Brukskunst, månedstidsskrift, 224 sider pr. årgang.
Bygg, månedsskrift for byggeteknik, ca. 25 sider.
Byggekunst, Norske arkitekters tidsskrift, månedstidsskrift, ca. 250 sider pr. årgang.
Teknisk Ukeblad, udgivet af Den norske ingeniørforening og Den polytekniske forening, ugetidsskrift, ca. 20 sider.

Sverige

Bygglitteratur, referater fra byggetidsskrifter, månedstidsskrift, ca. 12 sider.
Byggmästaren, tidsskrift for arkitektur og bygningsteknik, 2 gange pr. md., ca. 500 sider pr. årgang.
Form, Svenska Slöjdföreningens tidsskrift, månedstidsskrift, ca. 290 sider pr. årgang.
Kontur, Nyt kulturtidsskrift udgivet af Svenska Slöjdföreningen, 2 hæfter om året.
att bo, månedsskrift, ca. 30 sider.

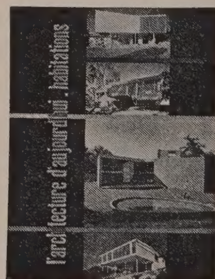
Belgien

Architecture, månedstidsskrift, ca. 20 sider.

England

Architectural Association Journal, månedstidsskrift, ca. 20 sider.
Building Materials Digest, månedstidsskrift, ca. 430 sider pr. årgang.
The Architectural Review, månedstidsskrift, ca. 380 sider pr. årgang.
The Journal of the Royal Institute of British Architects, månedstidsskrift, ca. 34 sider.





Frankrig

L'Architecture d'Aujourd'hui, månedstidsskrift, ca. 70 sider.
L'Architecture Francaise, månedstidsskrift, ca. 50 sider.
Techniques et Architecture, månedstidsskrift, ca. 60 sider.

I stort og småt BOIZENBURG

- altid ens i kvaliteten, altid den bedste - og altid leveret i solide tremmekasser, der er lette at have med at gøre på byggepladsen.



BOIZENBURG FLISEN - *den mest efterspurgte - føres derfor af alle forhandlere af byggematerialer landet over*



Luftfoto af Kaminaki på Mykonos. Hotellet ligger øverst tilvenstre i billedet

Hotel på Mykonos

Af arkitekt P. Vassiliades

Gengivet efter „L'Architecture d'Aujourd'hui", september 1954

Som et eksempel på nutidig græsk arkitektur har hotellet i Mykonos interesse.

I Grækenland er der et stort behov for hoteller på alle steder, hvor der findes kulturhistoriske mindesmærker og den græske turistforening har derfor opstillet et program for opførelsen af en række hoteller af hvilke det her gengivne er et af de første. Det er tegnet af arkitekt P. Vassiliades.

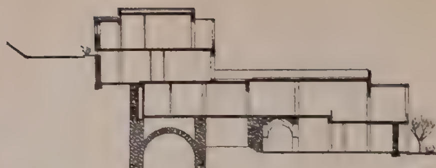
Disse hoteller skal alle indeholde omtrent det samme: Restaurant og bar, en mindre foyer og et ret begrænset antal værelser, alle forsynede med bad eller bruse og iøvrigt med 1. klasses udstyr.

Hvert enkelt hotel skal i det ydre tillempes stedets karakter og udnytte de lokale forhold, f. eks. terrain og udsigt, på bedst mulige måde og man har undgået enhver form for pastiche.

I Kaminaki på Mykonos ligger dette hotel således, at det slutter sig til den halvcirkel hvide huse, der indrammer havnen. Hotellet ligger på en vestskråning med udsigt over havnen og byen og ud over havet. Gennem et skyggefuldt haveanlæg kommer man til indgangsetagen med foyer og personaleboliger. I næste etage ligger restaurant, bar samt opholdsstue og i forbindelse hermed overdækkede udsigtsterrasser. En rampe fører til de nederste værelser og de næste to etager med værelser ligger i terrasser op mod bjergsiden. Der er ialt 25 værelser med sammenlagt 40 senge, og en udvidelse af hotellet er under forberedelse.



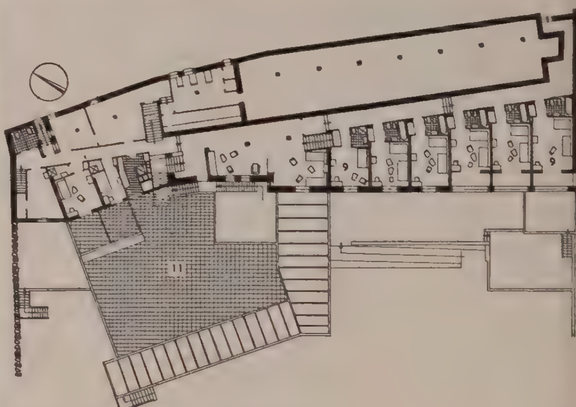
Façade mod sydvest



Snit



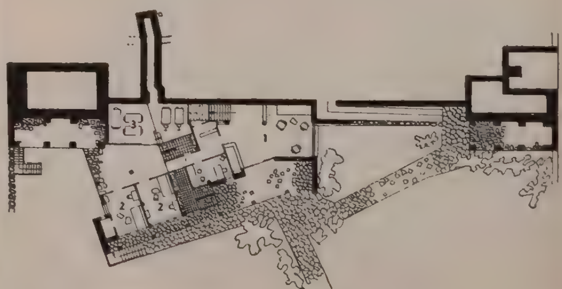
Plan af 2. sal. 9) værelser



Plan af 1. sal. 9) værelser, 11) udsigtsterrassen



Plan af stueetage. 4) opholdsstue, 5) restaurant, 6) overdækket terrasse, 7) åben gård, 8) bar, 9) værelser, 10) køkken

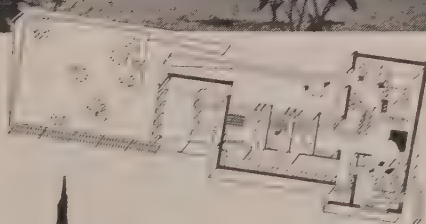


Plan af indgangsetage. 1) indgangshal og portier, 2) personaleværelser, 3) kedelanlæg

P. Vassiliades: Hotel på Mykonos. *Planer og snit ca. 1:600*

Gilbarco er fyr og flamme
for nutidigt byggeri



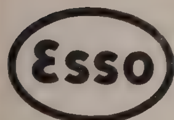


Når byggeprisen er 550.- kr. pr. □ m må ingen plads ødes på grimme, snavsede fyr- og brændselsrum



Civilingeniør Jørgen Varmings dejlige villa på Skovvej i Charlottenlund er et rigtigt ønskehus, der udnytter terrænets muligheder og giver en masse opholdsplads inden døre. F. eks. er der i den højre fløj foruden køkken også en morsom og utraditionel opholdsstue i 3 planer. Normalt ville man vel være betænkelig ved opvarmningsproblemet i et rum af denne form — men det klares nemt med et Gilbarco oliefyr, der forøvrigt er anbragt i et lille fyrrum under samme fløj. Gilbarcofyrets 4.000 liter store olietank er nedgravet på grunden lige for enden af den lange korridor — og man har sparet de kælderrum, der ellers uundgåeligt ville have stjålet en del af husets charme ... og en stor bid af byggesummen.

GILBARCO har økonomikobling og et specielt, patenteret fladt brænderhoved, der udnytter olien til sidste dråbe — og giver en dejlig varmeøkonomi. Der er Gilbarco-typer til huse af enhver størrelse — og vi er naturligvis med glæde til disposition med alle oplysninger, brochuremateriale — og med råd og bistand ved løsning af specialopgaver. Tal med vore ingeniører om det.



GILBARCO OLIEFYR

DANSK ESSO A/S . SANKT ANNÆ PLADS 13 . C. 2890



P. Vassiliades: Hotel på Mykonos. *Façade mod havnen (vest)*



Indgangsparti med rampeanlæg



Fra opholdsrum: Solskærm af fletværk i tegl



AKOH Plastics

KOLDING HØRFABRIK

nye produkter fra KOLDING HØRFABRIK

Som tæppeunderlag har DURALAY allerede hævdet sine fremragende egenskaber, herhjemme som i udlandet.

DURALAY er lyddæmpende, skridsikkert, isolerende – også overfor kulde og varme, mølfast og uopslideligt.

For billedteatre og hoteller med store tæpper og lange løbere betyder DURALAY (6 mm) en meget væsentlig forlængelse af tæppestoffernes levetid.

Det bløde, fjedrende gummiunderlag gør selv beskedne tæppestoffer luksuøse at gå på.

Nu foreligger DURALAY også i 10 mm tykkelse til møbelpolstring, og her vil det sammen med vort andet produkt AKOH plastics give arkitekter og møbelfabrikanter helt nye muligheder.

Tag DURALAY og AKOH plastics med i Deres planlægning ved nymonteringer og ved „ansigtsløftninger" i hoteller, restaurationer, teatre, biografer... overalt, hvor mange mennesker skal færdes. – De vil stå Dem ved det.

En plade DURALAY (10 mm) på stolesædet og AKOH plastics som overtræk giver et fast og dog fjedrende sæde.

AKOH plastics er mølsikkert som DURALAY underlaget. Det fås i mange smukke farver og er overordentligt holdbart, selv overfor hård behandling.

Hvad rengøring angår, yder de to materialer de allerbedste betingelser.

KOLDING HØRFABRIK

Duralay



Klostret Aghia Moni tæt ved Nauplion

Fortegnelse over bidragydende firmaer og institutioner

De arkitektstuderendes rejse til Grækenland sommeren 1954, hvorfra opmålinger og undersøgelser gengives i dette hæfte, er muliggjort ved bidrag fra nedennævnte firmaer og institutioner

UNDERVISNINGSMINISTERIET

TUBORGFONDET

KØBENHAVNS ALMINDELIGE BOLIGSELSKAB

CARLSEN LANGES LEGATSTIFTELSE

GROSSERER L. F. FOGHT

ARKITEKTENS FORLAG

THEOPHILUS HANSENS LEGAT OG
NY CARLSBERGFONDET

har ydet støtte til forlængelse af opholdet for de arkitektstuderende, der beskæftigede sig med brødrene Chr. og Theophilus Hansens arbejder i Athen og til farvegengivelsen i hæftet



Udvidelse af Prøvestenshavnen for Københavns Havnevæsen



STUDIER FRA GRÆKENLAND 1954

Materiale fra Akademiets Arkitektsskoles rejse under ledelse af professor Mogens Koch *72.001.42*

Undervisningen i arkitekturstudium i hovedskolens 2. klasse i vinterhalvåret 1953/54 tilrettelagdes som forstudier til Grækenlandsrejsen samtidig med at magister Mogens Krustrup forelæste om græsk kunst og arkitektur. Efter nytår underviste fru Zina Skarum 2 hold studerende fra alle Akademiets skoler i græsk og deltog iøvrigt i rejsen som uundværlig tolk og utrættelig hjælper. Arkitekt Helge Finsen holdt forelæsning om byzantinske kirker i Grækenland og arkitekt Axel G. Jørgensen om Christian og Theophilus Hansens arbejder i Athen. Arkitekt Tobias Faber fortalte om arkitekturen på øen Mykonos, og arkitekterne Søren Sass og Frode Kirk talte om deres indtryk fra ophold i Grækenland ved den franske skole i Athen. Endvidere har magister Ole Næsgaard været behjælpelig med at fremskaffe litteratur om byzantinsk bygningskunst. Umiddelbart inden afrejsen fortalte professor Carsten Høeg på en meget fængslende måde om græsk tankegang og hjalp os iøvrigt på fortrinlig måde ved at anbefale vore studier personligt til metropoliten i Athen. Den danske legation i Athen under ledelse af legationsråd F. Høegh-Guldberg ydede os beredvillig en stor hjælp ved studiernes gennemførelse ved at skaffe de fornødne adgangskort til museer og monumenter, tilladelser til at

Fotografierne i dette hæfte er alle optaget af lærere og elever på den omtalte studietur.

foretage opmåling og iøvrigt sætte os i forbindelse med de rette myndigheder og personer. De studerendes rejseudvalg under ledelse af Curt v. Jessen varetog gennem Danmarks Internationale Studenterkomite tilrettelægningen af rejse og indkvartering.
De 80 studerende var under de forberedende studier delt i 5 studiekredse under ledelse af hver sin lærer, der i efterfølgende beretninger gør rede for holdenes arbejder.
Vi var indkvarteret i Kiphisia på marmorbjerget Pentelikons sydskråning ca. 15 km nordøst for Athen og aftenen for vor ankomst var vi på Akropolis i fuldmåne. Vi var i Athen de første 3 dage og besøgte igen Akropolis, Agora (hvor lederen af de amerikanske udgravninger Mr. Homer Thomson viste rundt) Nationalmuseet og var endvidere på udflugt til kirken i Daphni, til Eleusis og det fine lille kloster Kæsarianmi i bjergene uden for Athen.
Så begyndte fordelingen af studiegrupperne. Den ene gruppe skulle arbejde på Pelopones blandt andet med teatret i Epidauros med hovedkvarter i Nauplion. Hele holdet fulgte dem derned på en 20 timers uforglemmelig bustur over Korinth, Mykene, Argos og Tiryns. I Athen og på de nævnte udflugter var magister Mogens Krustrup vor cicerone.
Dagen efter tog en gruppe til Mykonos og de resterende 3 grupper arbejdede i Athen henholdsvis med inskriptioner ved udgravninger på Agora og i Nationalmuseet, med mindre byzantinske kirker i Athen og med Christian og Theophilus Hansens bygninger og gadebilleder i den nyklassicistiske bydel, der i sin tid voksede op omkring universitetet for foden af Lykabettos. Desuden deltog disse hold i en 2 dages bustur til Delphi.
Det materiale, der er hjembragt som det dokumentable resultat af rejsen i form af opmålinger, tegninger, fotografier og beretninger, og som nu er indlemmet i Akademiets samling af arkitekturtegninger, kan naturligvis ikke alene være et mål for det udbytte, rejsens deltagere har haft. Det har heller ikke været tanken først og fremmest at komme hjem med et så stort tegningsmateriale som muligt; det var hensigten, at vi samtidig med, at vi søgte at trænge noget dybere ind i et mere specielt emne, i det hele taget søgte at udvide vort erfaringsgrundlag. Det er klart, at dette udvalg af materialet fra rejsen umuligt kan give blot et nogenlunde billede af de indtryk, vi har fået. For den, der har været i Grækenland, vil mange af tegningerne og fotografierne være selve virkeligheden igen. For andre vil det måske kun være billeder, men jeg håber alligevel, de vil retfærdiggøre, at vi søger at bringe noget fra vore oplevelser videre til *Arkitekten*'s læsere.
Det er også mit håb, at denne fremlæggelse kan tale for berettigelsen af, at der til denne studieform, der indgår som led i den obligatoriske undervisning, søges og opnås så betydelige midler, at de i forbindelse med de beskedne midler, Akademiet råder over, og de tilskud, de studerende ofte med store vanskeligheder yder, kan muliggøre disse krævende rejser. På skolens vegne retter jeg en oprigtig tak til Tuborg Fondet, Københavns Almindelige Boligselskab, L. F. Foght, Carlsen-Langes Legatstiftelse og undervisningsministeriet for støtte til rejsen, og til Ny Carlsberg Fondet og Theophilus Hansens legat for støtte, der muliggjorde at føre studierne vedrørende Christian og Theophilus Hansen og det klassicistiske Athen videre, end det var gørligt inden for den normale rejsetid.

Mogens Koch

Oversigt over studieemner og deltagere

Studier på øen Mykonos

Lærer: arkitekt *Naur Klint*

M. Suhr Andersen, Bodil Arnved, Jacob Brogaard, Bent Ole Foerlev, Henrik Gormsen, Anders Grum, Hans Munk Hansen, Hanne Kjærholm, Erik Korshagen, Agnete Marcussen, Ole Meyer, Ole Dreyer Madsen, Helge Nygaard Andersen, Ib Hans Rasmussen, Jørgen Bent Rasmussen, Ole Rønnow-Petersen, Kaj Schmidt, Jørgen Schnedler-Meyer, Peter Studsgarth, Mogens Chr. Sørensen, Preben Hanberg Sørensen, Kai Aage Lauridsen Vang.

Studier af teatret i Epidauros

Lærer: arkitekt *Frode Kirk*

Niels Fl. Andersen, Allan Darling, Joh. Fobian, Mogens From, Bent Ginnerup, Bent Gudmundsen, Bent Viggo Hansen, T. Starup-Hansen, Ole Zøllner Hansen, Henning Holmsted, Knud Holscher, Helmuth Knudsen, Ole Olesen, Jørgen Gellert Petersen, Børge F. Petersen, Bent Windeløv, Sven Bille-Hansen.

Studier af byzantinske kirker

Lærer: arkitekt *Henning Helger*

Thue M. Christensen, H. E. Christner, Knud E. Thurøe Hansen, Dane Jonassen, Nils Kerrn-Jørgensen, Georg Nielsen, Jytte Reimann Nielsen, Kaj Olesen, Flemming Petersen, Freek Petersen, Ulrik Plesner, Ole Sørensen.

Studier af Christian og Theophilus Hansens bygningsarbejder i Athen

Lærer: arkitekt *Sven Lindholm*

Kield Ajstrup, Knud Ib Andersen, Nils J. Andersen, Salli Besekow, Helge Bloch, Lise Bogelund-Jensen, Henning Gjørup, Carl Evald Hansen, Curt v. Jessen, Erik Kier, Ole Schou.

Studier af græske inskriptioner

Lærer: arkitekt *E. Zeuthen Nielsen*

Jørn Albrechtsen, Bengt Ahrenkilde, Jørgen Arne-Hansen, Margit Besekow, Anders Jørgen Halse, Hans Jørgen Hess-Petersen, Henrik Høck, Bent Henning Jacobsen, Chr. Østergaard Jensen, Per Baastrup Larsen, Eila Meiling, Bent Østergaard Møller, Ib Nygaard, Jorgen Råby, Aron Sloma, Kristian G. Studstrup, Per Tofthøj, Knud Johs. Wolsgaard.



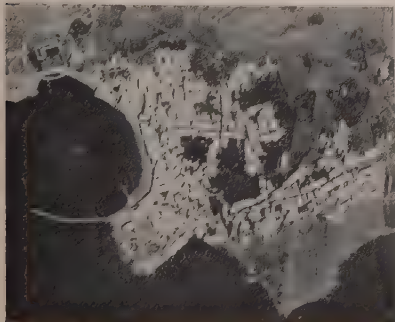
Mykonos



Kort over Grækenland – pilen viser Mykonos



Kort over Mykonos og Delos



Luftfotografi af Mykonos

Hellere indskibede jeg mig for Kythera, end jeg tog til Lesbos, hed det sig blandt oldtidens rejsende. Vort problem var ganske vist af en anden art, da vi stod over for valget mellem Mistra i Sparta og Mykonos i det Ægæiske hav.

Mistra har sine berømte klostre, og landskabet i Sparta hører til de mest storslåede i Grækenland, men det er småt med antikke mindesmærker og den stolte Leonidas grav er af samme art som Hamlets. Mykonos natur er af en anden karakter, men ikke mindre storslået, og at byen var både smuk og fremmedartet, vidste vi. På mindre end en time kan man nå Delos, på hvis få kvadratkilometre man kan studere ruiner fra mykensk til hellenistisk tid. Men fremfor Sparta har Mykonos et klima, der både tillader nydelsen af naturen og livet. Endvidere er der på Mykonos en befolkning, som ikke er deres fattigdom bevidst. (Alle er fattige i Grækenland). At foretrække det fremfor den nøgne nød, er måske et udtryk for eskapisme, men mon ikke studiet af dette forhold er en opgave af samme vigtighed, som den, der optager den øvrige verden, at hæve levefoden. Måske kommer spartaneren Demarates ord til Xerxes igen til ære og værdighed: „O konge, vid, at armod er Grækenlands trofaste veninde, hun er i følge med dyden, visdommen og det gode styres datter".

Mykonos var i oldtiden en berømt lokalitet. I Aischylos „Perserne" hedder det:

> „Øer, som stigende kækt mod de rullende bølger / nær vort landeje findes, / såsom Lesbos og Samos olivenland, Chios, Paros / og Naxos og Mykonos, Andros, som nøje til Tinos / naboen bindes".

Byen skal være grundlagt af en vis Mykonos, søn af Aenius og øen var gravø for de kæmper, Herakles nedlagde. Mange af de antikke mønter, der er udgravet på øen, bærer Dionysos' portræt samt en drueklase og en ámfora, hvilket måske vidner om en høj vinkultur. En udtalelse af digteren Kratinos tyder dog på, at det

Skitsemæssig opmåling af Mykonos eller Kaminaki

ikke har været lokale årgange, man har nydt, men at øen har lukreret af sin beliggenhed som tyngdepunkt for handelen. Han kalder øens indbyggere for nogle store parasitter, men undskylder dem for jordens goldhed. At der har været en slags vellevned, kan vi bygge på geografen Strabons udtalelse: „Intet mangler på Mykonos".

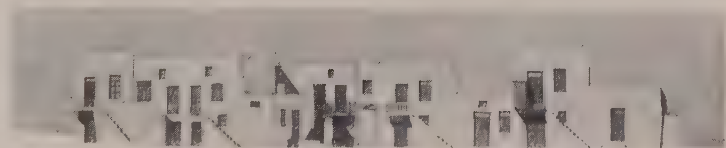
En rejse til Mykonos er tidligere udførligt behandlet her i *Arkitektens* ugehæfte 36, 1953 af Tobias Faber, men den former sig nu et par år efter knap så primitivt som den gang beskrevet. Bortset fra, at det er Gøran Schildt's kølvand, man sejler i, kunne selve båden af type minde om de hjemlige. Men livet om bord er sydlandsk og udsigten betagende. Man runder Kap Sunion med de stolte rester af Poseidon helligdommen og opløftes, man passerer internatøen Makronisos og forstemmes. Man sejler forbi Kea og ser den 9 m høje, antikke stenløve, nej det er sandt, man ser den ikke, man læser kun om den i sin guide bleu. Man lægger til ved



Dueslag på noboøen Tinos, tegnet af Nils Andersen. Lignende dueslag findes overalt på Mykonos

Opmåling af typiske gadebilleder 1:500. De mange fremspring i gadeplanen er udvendige trapper til 1. sal







Syros og Tinos, og ud på natten når man Mykonos. Da Tobias Fabers artikel, som for øvrigt var medvirkende til, at vi valgte stedet, på så udmærket måde har behandlet det pittoreske ved Mykonos, skal det her forsøges, at se byen i en anden synsvinkel, nemlig relationen til oldtiden. Og studiet af oldtiden skal hjælpe os til at trænge ind i nutidens levende mylder.

For at lære denne mærkelige by at kende, som gennem dage virker som en labyrinth, var den første opgave, holdet tog sig på, en bymåling af en del af byen. Denne måling blev udført efter yderst primitive metoder, idet man benyttede sig af afskridtning, solretning, vinkler o. s. v. og tegningerne blev optegnet med skridt som måleenhed. Det påbegyndte arbejde, som oprindeligt kun var ment som en orientering, viste sig i høj grad at stimulere interessen for bymåling.

Da der foruden værdien af selve arbejdet, også var en værdi som forståelse af milieu forbundet hermed, blev arbejdet udvidet til at omfatte det meste af byen. Gadeføringernes form, der udelukker sigtelinier, samt de lukkede karreer i forbindelse med manglende overblik, vanskeliggjorde denne opgave, der alligevel i betragtning af de primitive hjælpemidler blev gennemført med temmelig stor nøjagtighed. (Sml. senere opdukket luftfotografi.)



Murer, der kalker hus. Façadebehandlingen af husene på Mykonos består i at en tyk hvidtekalk klaskes på væggen med et fåreskindsbeklædt brædt



Parti fra havnen



Den græske arkitekt Hippodamos fra Milet udformede i det femte århundrede f. Kr. det fuldstændige grundlag for bybygning med lige gadeføringer, der opdelte en by i ensartede karreer. Hvorfor tér denne bys gader sig så mærkeligt, så langt fra hippodamisk, da der dog i den indgår en stor del af den antikke by (Pynten med rester af Agora). Skyldes det, som allerede Aristoteles var opmærksom på, at de krogede gadeføringer ydede større sikkerhed i krig, eller er det en sans for det rumdannende, det afsluttede, som man kender fra østens tempelbygninger. Er det terrænvanskeligheder, den stive blæst, eller har man simpelthen glemt planlægningens kunst og ladet forlængst nedbrudte templer og cisterner styre vandringerne?

Kajgaden er i dag byens torv, byens Agora, hvis templer huser toldvæsenet og politiet. Men livet foregår uforstyrret i de mange smukke og hyggelige restauranter, som kranser havnen.

Man skal derfor op i de smalle krogede smøger for at studere det, arkæologerne benævner privathuse. Gaderne er smukt brolagte med store flade søsten, hvis fuger trækkes op med hvidtekalk. Det hele er sirligt og rent, men det ser man ikke ligestraks. Først er man komplet blændet af solen og dens refleks på de kridhvide vægge og hvidtede bånd langs rækkehusenes façader, og man er ved at ramle på en af de mange udvendige trapper, der dominerer gadebilledet. Når øjet har akkomoderet, er det karakteristisk, at de fleste huse er kubiske uden andre fremspring end 1' sal trapperne, og stadigvæk følger man den anvisning, Hesiodos gav for snart 3.000 år siden: „Når du bygger dig et hus, så lav aldrig fremspring, hvor den snakkesalige krage kan sidde."

Det næste, der falder i øjnene, er, at hjørnerne overalt er gjort bløde af tykke lag hvidtekalk. Ikke alene af mange års brug af kalken, men især på grund af en teknik, der stadig er i anvendelse.

Fru Eugenia Kousathanas hus i Kaminaki, Mykonos, nær de tre brøndes plads – se luftfoto –, er et typisk eksempel på Kaminakis huse, hvis underste etage normalt rummer en vævestue og et stort opholdskøkken, svarende til den oprindelige hustype; ad den udvendige stentrappe kommer man til husets 1. sal som indeholder stue og soveværelse; køkken med adskilt lokum er hægtet på bagsiden af huset, og på 2. sal findes en hybel med adgang til det flade tag.

Alt udvendigt træværk er oliemalet i en blå-grå-grøn farve. Stueetagens lofter af flettet bambus på strøer og de øvrige etagers kasseterede trælofter står ubehandlede. Husets mure og pudsede tag hvidtes 2–4 gange årligt; og på trappereposen står de obligatoriske røde nelliker.

* Der er i Grækenland, ligesom i andre middelhavslande, tale om en art polyteisme. De gamle traditioner føres også her på det smukkeste videre.

Parti fra den ældre bydel med huse direkte til vandet. Disse huse adskiller sig fra byens øvrige ved store fremspringende karnapper

Et fåreskind på et brædt på en lang stang dyppes i spandens tykke kalk og klaskes på væggene.

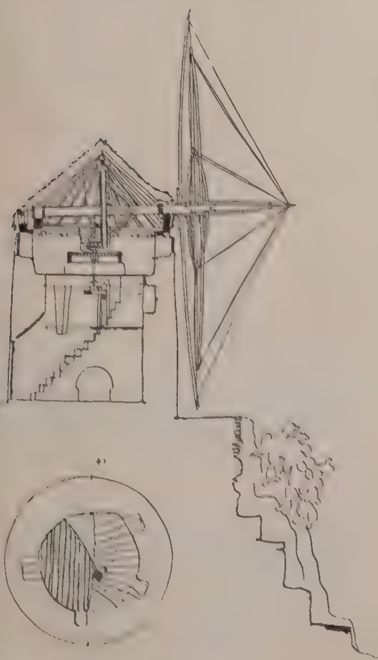
Husene mures med vældige murtykkelser af det eneste lokale materiale, råt tilhuggede kvadre. Til at bære dæk og tag udføres i stedet for skillevægge nogle store murbuer. Herpå lægges tynde bjælker, der bærer et fletværk, der igen er en slags blivende forskalling for et mørtellag. Konstruktionen forekommer dristig, men træ er en sjælden vare på øen.

Husene er ikke store. Gennemsnitlig 4×6 m i grundplan, og stueetagen er ofte udnyttet til værksted eller vævestue for konen, som her væver smukke tæpper i stærke farver på sin primitive væv. Men i takt med traditionerne løber farverne ud i vask.

Manden er sømand eller fisker, og heri ligger måske forklaringen på de små mål. Søfolk vænner sig til at arbejde og bo på ringe plads, når ellers alt er indrettet fornuftigt.

Byens huse har ingen alder. De har altid været der, stadig svarende til enkle fornødenheder. De er i overensstemmelse med de mennesker, der har skabt dem og bebor dem.

Mykonos eller Kaminaki, som byen også kaldes, er berømt for sine kapeller, opført i såkaldt cykladisk stil, 360 miniaturekapeller til 1720 indbyggere. Hvorfor så mange kapeller? (5 mere end i Rom siger Mykonoiterne). Fordi hver af dem repræsenterer en „forsikringspræmie“ til helgenerne. Tidligere havde søfolk for skik at forsikre, om man kan sige sådan, deres båd hos Sankt Nicolas, der har indtaget Poseidons plads*, men disse kapeller er også et vidnesbyrd om et løfte afgivet i havsnød. Og i havsnød lover selv en fattig fisker at bygge en kirke. Frelst, men uden midler, hvordan skal han realisere sit løfte? Trods alt talte han ikke om størrelsen, og for nu at holde sit løfte, bygger han på terrassen til sit hus et diminutivt kapel.



Snit og plan af sejlmølle 1:250







ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ (Sct. Petros) ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΠΟΣ (Sct. Gerpos)

Plan og snit af de på fotografiet viste kapeller, 1 : 250

Kapellerne overlukkes alt efter planen med en eller to tøndehvælvinger, som i det sidste tilfælde krydser hinanden, og over sammenskæringen udføres en kuppel, der i lighed med tøndehvælvingerne kalkes ultramarin eller rød. Det øvrige murværk holdes hvidt ligesom husene.

En lille gennembrudt kniplingsagtige klokkestabel rejser sig tit over gavlfeltet. Koret afsluttes i mange tilfælde af en lille apsis, der af form minder om husenes ovne. Associationen er der. Er det Megaron, hjemmets arnested, der her er overført? Man er dristig, når man ikke har en arkæolog ved hånden.

Det indre består i et ganske enkelt rum afsluttet for enden med Ikonostasen, der bærer ikonerne, og som ofte er smukt billedskærerarbejde i djærv sømandsstil. Ligesom man i museet i Gammelkorinth kan se symboler på den legemsdel, til hvis helbredelse man søgte Asklepio's bistand, hænger der ved de små kirkers ikoner tilsvarende symboler – et øje eller et ben – i præget messingrelief. Kontinuiteten er bevaret.

Foruden kapellerne bidrager sejlmøllerne til byens berømmelse. En type, der kan iagttages i middelhavsregionen f. eks. på Kreta og helt til Portugal. De mange møller, hvoraf et par endnu er virksomme, har tidligere bidraget til øens økonomi. Da hentede græske søfolk korn fra Ruslands kornkamre, malede ved hjælp af de hyppige storme og solgte melet til fastlandet. Vindmøllen var ukendt af det antikke Grækenland, kun vandmøllen optræder. Udnyttelsen af vinden som drivkraft for møller kommer først i det 12. århundrede fra Lilleasien, og den nuværende konstruktion må ligge meget nær op ad de første møllers.

Byens mange smukke kniplingedueslag vækker opmærksomhed, men også de har rod i antikken. Søfolkene bragte brevduer med sig på de lange sørejser som de eneste budbringere til hjemmet. Den rolle, de herved indtog, animerede til at give dem smukke hjem.

Duerne havde også en anden mission i oldtiden. Digteren Antiphanes beretter om en konge af Paphos på Cypern, der bruger duer til at vifte sig. Han parfumerede sig med duften af en frugt, som tiltrak duerne, og deres vingeslag fungerede som en art ventilator.





Opmåling af fiskerbåd fra Mykonos, 1 : 160

Bondegård med kapel og dueslag, stuehuset er *yderst til venstre*



Uden for byen ligger bøndergårdene spredt ud over øen som udflyttergårde. Forholdene er yderst primitive, men dog har nogle af dem kapel, som også benyttes til at køle madvarer og svale spædbørn, og et dueslag, der har samme grundareal som boligen.

Men nok så interessant er den cirkulære tærskeplads brugt i årtusinder og stadig i brug.



Kornet tærskes på den ældgamle cirkulære tærskeplads

Illiaden oplyser: „Således ser man vinden bortføre avnen fra kornet henover de hellige tærskepladser på den dag, hvor tærskefolkene er i arbejde, og hvor den blonde guddom udnytter det friske pust fra brisen til at skille avnen fra kærnen".

Denne scene foregår den dag i dag. Muler og æsler traver deres tålmodige kredsgang på de brolagte tærskepladser og bonden kaster ligeså resigneret med skovlen kornet mod vinden.

Iøvrigt er det ikke kun tærskningen, der foregår som i oldtiden. På de bittesmå agre pløjer bonden endnu med sin antikke træplov og høster med seglen, og hvis disse plove af idag ligner dem for 2500 år siden, er der sandsynlighed for, at også husene, dueslagene og menneskene er de samme som oldtidens.

Er der da intet, som er forandret?

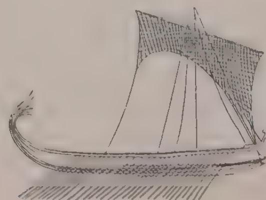
Et moderne hotel, som skal huse en del af den stadig voksende turiststrøm, er opført og varsler nye tider for øen.

På en times sejlads når man Delos, stedet for de mest forskelligartede ruiner i hele Grækenland, strækkende sig fra mykensk til hellenistisk tid. Her arbejdede et hold på 4 studerende nogle dage med opmåling af hustyper, mosaikgulve m. v.

Nok om Artemis, Apollon, skatkamret, forbundet og festerne og kun en enkelt betragtning:

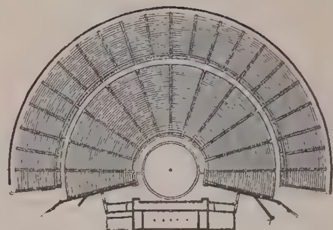
Oplevelsen ved at besøge disse steder rækker ud over det arkæologiske. Hvordan skal man forklare den henrykkelse, disse tempelfragmenter bringer en? Svaret ligger i, at det blev forundt Grækerne at bære kunsten frem til dens fuldkommenhed, og når et kunstværk, – det gælder både arkitektur og skulptur – har nået den grad af fuldkommenhed, består dets skønhed fuldt ud i hver af dets dele.

Naur Klint



Grafittos fra Delos





Teatret i Epidauros, 1:2500

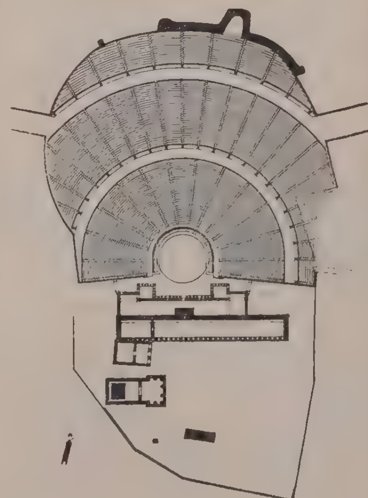
Epidauros

Fra Nauplion ved Argosbugten kommer man på en time med bussen til Epidauros. Vejen, der stiger svagt, er hullet og slynger sig gennem et landskab, der bliver mere og mere øde. De få landsbyer, man kommer igennem, er fattige og triste, men kort før Epidauros passerer man den lidt større by Ligourio, og kornmarker og oliventræer begynder igen at vise sig. Vejen går forbi den morsomme lille kirke Aghios Konstantinos i Koroni og tager til slut retning mod Mont Thition, ved hvis fod man skimter pinjebevoksningen om Asklepios' gamle helligdom og teatrets vifteformede tilskuerplads, der hæver sig over trækronerne. Selv i trefire kilometers afstand virker teatret stort, men når bussen er parkeret i ly under pinjerne, og man ved egen hjælp har besteget de sidste stejle skråninger og endelig står på orchestra, er det alligevel større, end man havde ventet. Indtrykket forstærkes af teatrets ensomme beliggenhed, for ruinerne af de mange bygninger, der i oldtiden grupperede sig om lægegudens store tempel og afbalancerede teatrets enorme stenmasse, ligger i dag næsten skjult i græsset. Kravler man op ad skråningerne, ligger det som et månekrater i det store, sparsomt bevoksede landskab.

Teatret er vel nok det bedst bevarede græske teater, og allerede i oldtiden beskrev datidens „Baedeker", Pausanias, det som det smukkeste i Grækenland. Han tillagde arkitekten Polykleitos, der virkede i Epidauros i slutningen af det 4. årh. f. Kr., æren for dets harmoniske udformning. Om han har ret, er uvist, men teatret er i hvert fald fra begyndelsen af den hellenistiske periode, hvor den fuldtudviklede scenebygning af sten blev et dominerende element i teateranlæggene og afløste den klassiske tids mere primitive træscene. I Epidauros er orchestra endnu teatrets centrale del og tydeligt markeret med en stensat helcirkel og med scenebygningen liggende frit uden for cirklen. Udviklingen førte med sig, at skuespillet mod slutningen af hellenistisk tid helt forlagdes til scenen, så man ofte indskrænkede orchestra til en halvcirkel, og romerne fuldførte udviklingen ved at inddrage denne halvcirkel



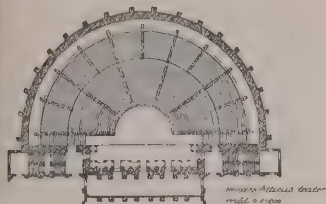
Dionysosteatret set fra sydmuren af Akropolis



Dionysosteatret i Athen, 1:2500



Herodes Atticus' teater set fra nord



Herodes Atticus' teater i Athen, 1:2500

Til sammenligning med teatret i Epidauros er her gengivet planerne af de to teatre på sydsiden af Akropolis i Athen.

Mod de 14.000 tilskuere i Epidauros har Dionysosteatret kunnet rumme 30.000, da det var fuldt udbygget. Det var ikke alene på grund af sin størrelse hovedteatret i Grækenland, men premiereteatret, hvor Aiskylos og Sofokles fik deres værker opført for første gang. Planen her viser det i sin sidste skikkelse, men arkæologerne har kunnet påvise, at teatret har været med så at sige fra dramaets opståen af dionysosfesterne. Det har gennemløbet hele udviklingen fra arkaisk tid, hvor der kun fandtes den runde danseplads, orchestra, over den klassiske og hellenistiske periode, hvor den stensatte tilskuerplads og scenebygningen udformedes, til romertiden, hvor dramaet degenererede, og teatret bl. a. måtte lide den skæbne at få orchestra omdannet til et vandbassin, hvor romerne kunne lade opføre mini-søslag.

Herodes Atticus' teater, der ligger som pendant til Dionysosteatret, er bygget af en rigmand ca. 160 e. Kr. Det anvendtes både til koncerter og dramatiske opførelser og kunne rumme 5.000 tilskuere. Teatret ligger som de øvrige på en skråning, men er helt indesluttet af mure og har haft indgange ad overhvælvede trapper. Orchestra er en halvcirkel, og den voldsomme scenebygning har været helt dominerende.

til sæde for de finere tilskuere, „orkesterpladserne". Som teatret ligger i dag, har man vanskeligt ved at forestille sig, at scenebygningen har været andet end en baggrund for de optrædende, og da vi et par gange oplevede, at græske gymnasiepiger opførte brudstykker af de gamle tragedier og dansede for os, savnede man vist ikke engang baggrunden, og det var fantastisk at høre, hvordan selv den spædeste pigerøst fra orchestras midte kunne nå de øverste rækker.

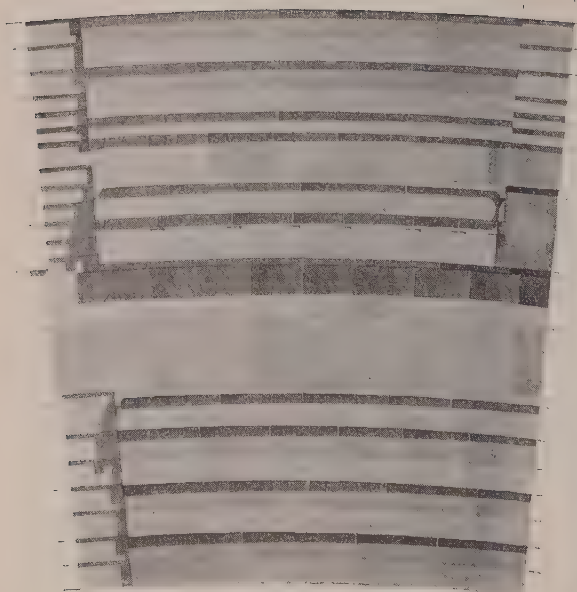
Teatret var valgt til opgave, for at i hvert fald et af holdene skulle beskæftige sig med et emne fra den græske oldtid, og man havde netop valgt Epidauros, fordi dette teater mærkeligt nok i nogen grad var blevet forsømt af arkæologerne. Efter udgravningen i forrige århundrede var det naturligvis blevet opmålt, men de publikationer, der findes om det, er alle ret summariske og i dag forældede. Her var således et emne fra oldtiden, hvor det var muligt at gøre iagttagelser på stedet, som man ikke lige så godt kunne gøre på et bibliotek. For øvrigt viste det sig, da vi kom til Epidauros, at en af Tysklands førende arkæologer, Armin von Gerkan, 14 dage før vor ankomst havde påbegyndt den gennemgribende undersøgelse, der hidtil havde manglet. Han gjorde os beredvilligt bekendt med sine første resultater, og vi nød godt af de afdækninger og udgravninger, hans græske arbejdere foretog.

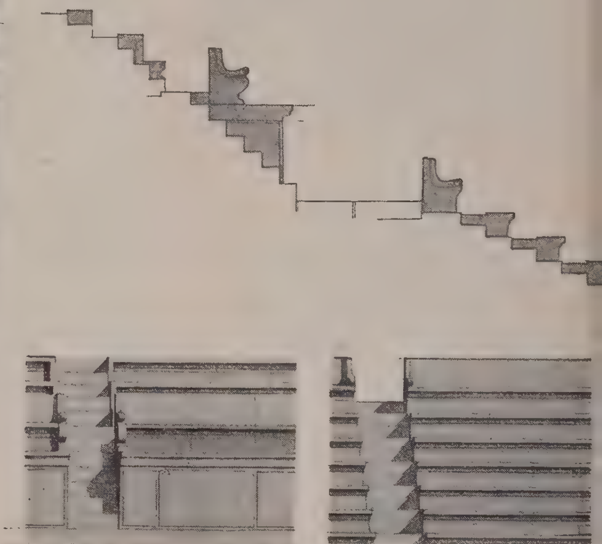
Teatret er placeret på en nordøstskråning og således orienteret, at hovedparten af dets 14.000 tilskuere kunne få solen i ryggen om eftermiddagen. Over teatret fortsætter bjergskråningen lidt mindre stejlt end tilskuerpladsens 55 rækker, der mod scenebygningen afsluttes af et system af lodrette støttemure. Højdeforskellen mellem orchestra og den gang, der afslutter teatret foroven, er ca. 22,50 m og den vandrette projektion af dets største radius knap 60 m.

Adgangen til teatret er ad to sidegange langs tilskuerpladsens støttemure gennem portpartier, der også rummer indgangene til scenebygningen, og der har endvidere været direkte adgang til



Teatret i Epidauros, orchestra set fra syd

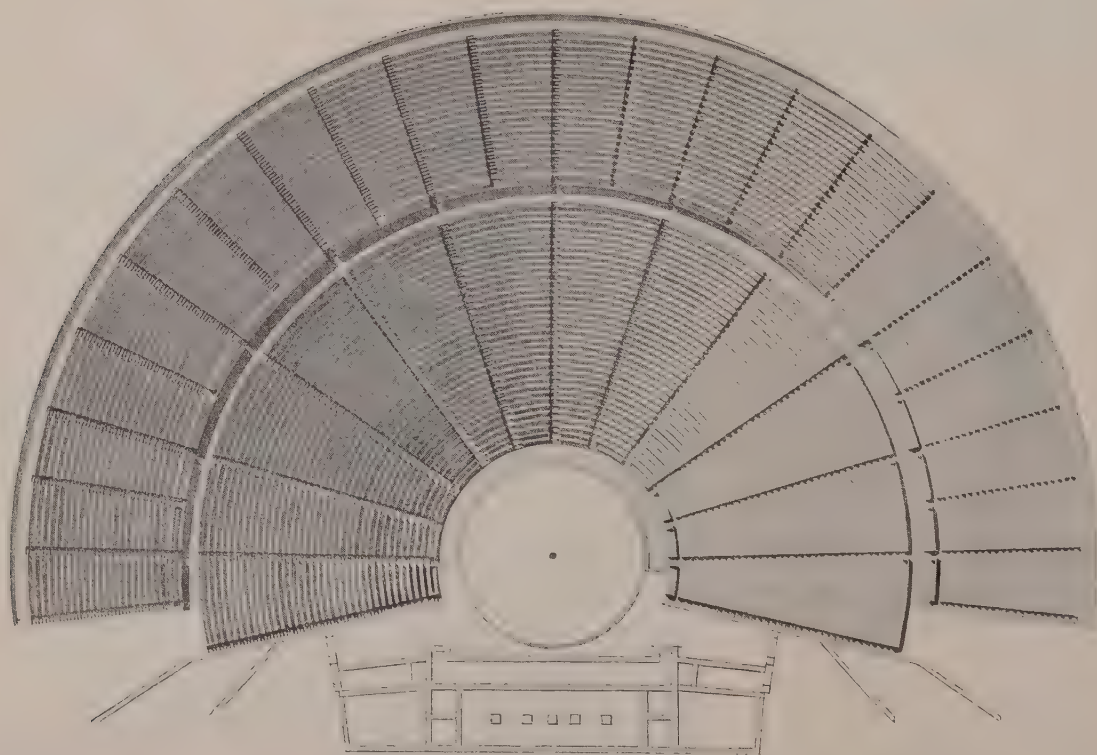




Rekonstrueret *plan* og snit af overgangen mellem de to zoner, 1:100

Øverste zone, udsnit af trappe og bænkerække ved diazoma

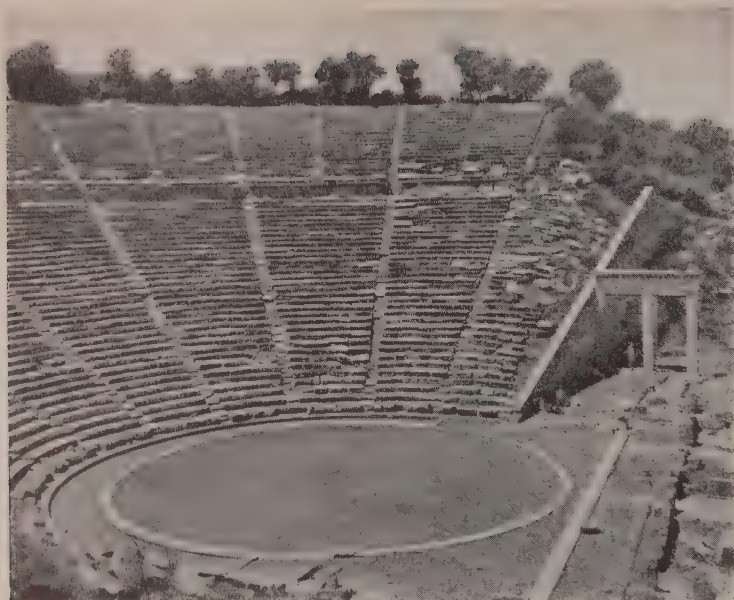
Nederste zone, udsnit af øverste bænkerækker ved diazoma



Rekonstrueret plan, 1:750

Epidauros. Plan af orchestra, nederste siddepladser og fundament af scenebygning, 1:250.

Plan og snit af udsnit af tilskuerpladser, 1:250.



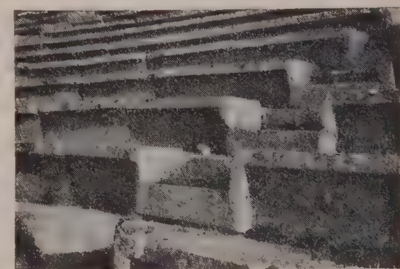
Teatret set fra nordøst



Vestlige indgangsparti 1:250



Siddepladser og trappe, nedre zone



Siddepladser og trappe, øvre zone



Øverste bænkerække ved diazoma



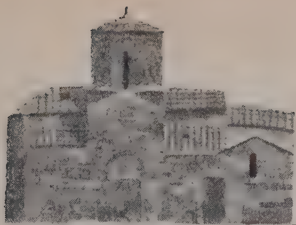
Trappe ved diazoma

den vandrette forbindelsesgang, diazoma, der deler auditoriet i en øvre zone med 21 rækker og en nedre med 34. Fra sideindgangene kommer man ind til orchestra, der ligger i samme niveau. Kanten er stensat, men selve orchestra er efter klassisk tids skik uden flisebelægning. Centrum er markeret med en sten, der menes at have været fundament for et alter, thyméle. Den flisebelagte halvcirkelformede passage mellem orchestra og nederste række ligger forsænket og leder regnvandet til de to overdækkede vandkanaler, der fører ud under scenebygningens indgange. Fra denne passage udgår den nederste zones 12 kileformede afsnit begrænset af trapperne, der udstråler radiært, dog således, at de to yderste trapper i hver side ikke peger mod orchestras centrum, men mod selvstændige centre for de to yderste afsnit lagt således, at kurverne rettes ud, hvorved afstanden mellem nederste række siddepladser og kanten af orchestra øges hensigtsmæssigt mod udgangene.

Det kæmpemæssige auditorium er opbygget af gråhvide kalkstensblokke af uensartet størrelse lagt uden væsentligt fundament på jorden. Første og sidste bænkerække i nedre zone og første bænkerække over diazoma, der har været beregnet for honoratiores, er af en finere rosa kalksten og udført med ryglæn og har armlæn ved trapperne. De øvrige er enklere udført, men forskellige i de to zoner. Sædehøjden er f. eks. 33 cm i nederste zone beregnet til en ekstra hynde, mens øverste zone har en sædehøjde på 43 cm, så man kunne sidde direkte på stenen. Samtidig giver den øgede højde denne zone kraftigere stigning og dermed bedre udsyn mod scenen.

Trapperne fra den nederste zone videreføres i øvre zone efter at være afbrudt af diazoma, og hvert af de fremkomne afsnit deles af en ekstra trappe med udgangspunkt i første bænkerækkes niveau, der er hævet godt en meter over diazoma.

De her gengivne tegninger er forsøg på rekonstruktioner udført på stedet, efter at der i forvejen var optegnet detaillerede måleblade af de tilsvarende udsnit af teatret med de eksisterende for-



Façade mod nord



Gavl mod vest



Snit



Plan

Opmåling af kirke, Aghios Konstantinos i Koroni, 1:250.
Kirken ligger ved vejen fra Nauplion til Epidauros i udkanten af en lille landsby. Trods det faldefærdige udseende er den stadig i brug. Den er opført af okkergule kalksandsten blandet med marmorbrudstykker fra de nærliggende antikke ruiner, og man kan i adskillige tilfælde bestemme, fra hvilke bygninger i Epidauros stenene er hentet. Kirkerummet står i stenens farve med undtagelse af de nederste vægge, der er kalket i mandshøjde, og det får et jævnt og roligt lys gennem de spalteformede vinduer i tårnet.

skydninger af blokkene. Rekonstruktionerne var i mange tilfælde vanskelige, men muliggjordes ved, at man på blødere sten kunne se svage aftegninger af de blokke, der havde stødt op imod dem, fremkommet ved regnvandets slid de pågældende steder. Af særlig interesse var overgangen mellem de to zoner, hvor disse spor af regnvandet beviste, at der ved den opretning, der tilsyneladende har fundet sted ved teatrets udgravning, var sket en ret væsentlig fejlplacering af diazomamuren. Den efter vor mening rigtige placering er vist her.

Scenebygningens ruiner viste sig at være et vanskeligt emne for ikke-arkæologer, så vi nøjedes med at opmåle fundamenterne og overlod resten til von Gerkan. I store træk har scenen set således ud: en bygning i to etager med et lavt proscenion, hvis flade tag var det egentlige scenegulv hævet på 18 joniske søjler og med to sideramper, der førte ned til orchestras niveau.

Ud over teatret opmåltes to af de små byzantinske landsbykirker, som vi passerede på den daglige bustur mellem Nauplion og Epidauros, og holdets fotograf tog en serie farvebilleder af teatret og kirkerne samt en del billeder fra omegnen. Af hensyn til solvarmen startedes der kl. 7 om morgenen, og eftermiddagene og aftnerne tilbragtes i Nauplion, der viste sig at være en spændende by med et broget folkeliv. For at få et indtryk med hjem af det tyrkiske præg, der endnu sporedes kraftigt i byen, forsøgte nogle af de studerende sig med papiraftryk af de morsomme indskrifter ved byens gamle brønde. Nauplions museum besøgtes under ledelse af magister Krustrup, der var sammen med holdet nogle dage og blandt andet ledede en søndagsudflugt over Tripolis til teatret i Megalopolis, der var et af de teatre, holdet havde beskæftiget sig med under vinterens forberedende studier.

Frode Kirk



Klostret Aghia Moni tæt ved Nauplion



Klostret i Daphni

Byzantinske kirker

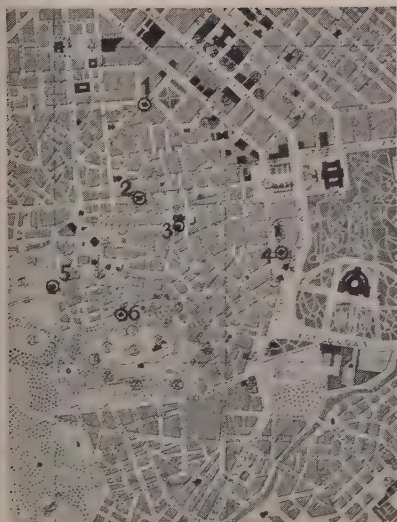
Holdet, der skulle beskæftige sig med byzantinske kirker i Athen, talte 12 studerende. Et forberedende studium måtte naturligt omfatte dels en almen orientering gennem billedstof og litteratur, dels en rent praktisk „opmålingsteknisk“ forberedelse.

Et af problemerne, man ville blive stillet over for, var at måle et kuppelrum med stor højde, og med henblik herpå foretog eleverne samlet en skitseopmåling af Chr. Hansens lille kirkerum i kommunehospitalet, det eneste rum med byzantinsk stilpræg, man kunne finde frem til i København.

I en samtale med magister *Ole Næsgård* på kunstakademiets bibliotek fik holdet en lille orientering om den byzantinske bygningskunsts udvikling. I forvejen havde man søgt at klargøre sig den kulturhistoriske baggrund for den byzantinske stils opståen gennem en lille oversigt over den historiske udvikling. Det stod klart, hvorledes Byzanz ved slutningen af oldtiden under det romerske storriges gradvise opløsning kommer til at spille en ejendommelig fremtrædende rolle som arvtager af Roms kulturelle førerstilling, som mødested for Østens og Vestens ideer, og som det skatkammer, hvori oldtidens åndelige arvegods skulle gemmes og ligge forvaret, indtil den vestlige kulturverden påny havde brug for det.

Næsgård viste, hvordan forskellige strømme løber sammen i den byzantinske bygningskunst. Romersk kuppelbygningskunst mødes her med orientalske forsøg på at løse problemet om at overhvælve et rum med firkantet grundplan. På denne måde opstår det storslåede motiv med den halvkugleformede kuppel, der „svæver“

over et rum med kvadratisk grundplan på en indskrevet gesimsring og med 4 sfæriske trekanter som formidlende overgangsled mellem hovedgesimsen og de retkantede murflader forneden.
Hovedværket, der viser den fulde beherskelse af disse bestræbelser, er Sofia-kirken i Byzanz. Den byzantinske kultur har 3 hovedepoker. 1) Fra Constantin den store o. 330 til muhammedanerstormen o. 700. 2) Fra 700 til 1204, hvor Konstantinopel erobres af Venetianerne. 3) 1204 til 1453, hvor byen indtages af tyrkerne. Kun den første periode er nyskabende. De to efterfølgende betegner en stagnation og efterhånden en hensygnen af traditionerne.
De fleste af Athens kirker stammer fra 2. periode. Athen er i dette tidsrum en provinsby, og dens kirker relativt små. Til gengæld har de ligget tæt. På et kort over Athen, der viser byen som den så ud i middelalderen, kan man tælle omtrent 120 kirker inden for de gamle bymure.
Efter holdets ankomst til Athen, var den første opgave at få et overblik over opgavens omfang. En rundvandring i Athens ældste bydel og et besøg på Akropolis gav os en første forestilling om bykirkerne, deres karakter og beliggenhed, og ved de for alle holdene arrangerede busture fik vi lejlighed til også at se byzantinske mindesmærker udenfor selve Athen, således klosterkirken Daphni 6-7 km vest for Athen og det lille idylliske klosteranlæg Kæsariani, der ligger lidt øst for byen et stykke oppe ad Hymettos bjergenes vestskråning. Begge disse to kirkebygninger gjorde et stærkt indtryk på os. Daphni er væsentlig større og rigere end småkirkerne i Athen og smykket med velbevarede mosaiker af stor skønhed. Kæsariani er en fredfyldt idyl, hvor tiden synes at stå stille. Stedets charme fristede eleverne så stærkt, at man gik i gang med at undersøge muligheden af at placere et hold på 2-3 studerende herude. Det viste sig dog praktisk umuligt, man måtte samle sig om de i selve Athen beliggende kirker.
Af byens talrige middelalderkirker er kun få bevaret. Vi fandt en 14-15 stykker, de fleste i en så sørgelig forfatning, at de ikke egnede sig som studieobjekter. Kun 3-4 af dem står idag hele og velbevarede. De ligger i den centrale bydel som pietetsfuldt bevarede levn fra en svunden tid. Deres former, materiale og størrelser er helt ude af trit med de omliggende huse og gader. Ærbødigheden for disse gamle kirkehuse kommer stærkt til udtryk i den vægt, man har lagt på at bevare dem – på trods af alle krav om en hensigtsmæssig byudvikling. Kapnikarea-kirken ligger således midt i en af de moderne gader, Hermes gaden. Trafikken må pænt vige udenom. Men det er ikke blot som historiske monumenter man ærer kirkerne. De bruges flittigt af Athens beboere. Der er daglig gudstjenester i dem og desuden dagen igennem, sålænge de holdes åbne, en jævn strøm af andagtssøgende, som kommer og tænder lys og forretter deres andagt ved helgenbillederne.
Efter den første orientering fordeltes opgaverne blandt de studerende. Man valgte at arbejde sammen i små hold – 2 elever om en opgave. Den korte tid, der var til rådighed, medførte, at man ikke kunne tænke på en præcis og fuldstændig gennemmåling af kirkebygningerne, men måtte sigte på en mere summarisk skildring af helhederne. Man valgte at tegne alt i 1:100 og lægge hovedvægten på en velgennemarbejdet plan og eet eller to snit for hver kirke. På denne måde sigtede man på at skildre en række



Udsnit af bykortet over Athen
De opmålte kirker er markerede med tal, der svarer til de på næste side angivne figurnumre

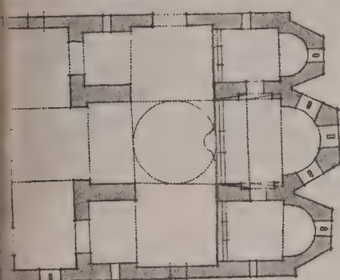
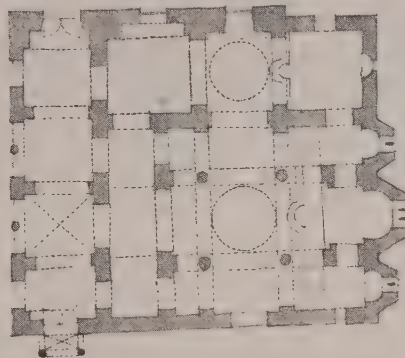
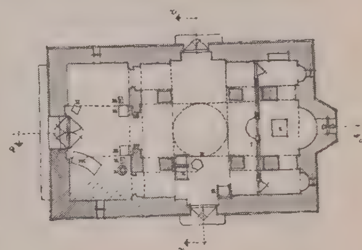
kirker i deres typiske hovedtræk og muliggøre en vis sammenlignende undersøgelse af størrelser og opbygning.
De 6 målte kirker er følgende:
1) *Αγιοι Θεοδωροι* (Aghii Theodori) de hellige Theodoros'ers kirke, beliggende ved den østligste ende af Euripidos gaden, hvor denne munder ud på den store Klafthmonos plads.
2) *Καπνικαρεα* (Kapnikarea). Kirken ligger bogstaveligt midt i Hermes gaden på strækningen mellem Sintagmatos pladsen og Monastiraki stationen.
3) *Παναγια η Γοργοεπηκοος* (Panaghia i Gorgoepikoos), samme kirke kaldes også *Αγιος Ελευθεριος* (Helgenavn hvis betydning er „befrier"). Kirken kaldes også den lille metropolitkirke. Den ligger lige ved siden af Athens hovedkirke, den store Metropolitkirke ved Mitropoleos gaden.
(4 *Σωτειρα του Λυκοδημου* (Sotira tou Likodimou) „Nikodemos' frelserinde", beliggende i nærheden af Sintagmatos pladsen ved Philellinon gaden.
5) *Μεταμορφωσις του Σωτηρος* (Metamorfosis tou Sotiros) „Frelserens forvandling" (forklarelse), den mindste af de undersøgte kirker, ligger umiddelbart neden for Akropolis på selve borgklippens nordskråning ud for den lille gade: Odos Theorias.
6) *Αγιοι Αποστολοι του Σολακη* (Aghii Apostoli tou Solaki) Denne kirke har som næsten alle andre kirker i Athen ligget i et tætbebygget kvarter, men ligger nu isoleret inden for det store område, som de amerikanske arkæologer har ryddet for at kunne foretage de storstilede udgravninger af Athens torveplads i oldtiden, det såkaldte „Agora".
Alle kirkerne er fælles om det karakteristiske planskema, hvor hovedrummet er formet over et græsk kors med fire ensdannede tøndehvælvede korsarme og en kuppel over skæringen.
Orienteringen er den traditionelle øst–vest, mod øst afsluttes kirkerummet af 3 apsider, hvoraf den midterste er betydeligst. Til hovedrummet slutter sig mod vest en tværstillet forhal i hele kirkens bredde.
Kuplerne er af den høje slanke type, undtaget herfra er dog Nikodemus-kirken, der i flere henseender adskiller sig ved sine betydelige mål, sin helt igennem mere komplicerede opbygning og sit anselige centralrum med den forholdsvis lave kuppel.


1) Αγιοι Θεοδωροι (Aghii Theodori)


2) Til venstre. Καπνικαρεα (Kapnikarea)


3) Παναγια η Γοργοεπηκοος (Panaghia i Gorgoepikoos)

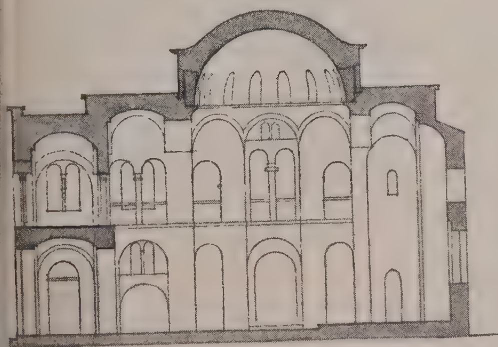
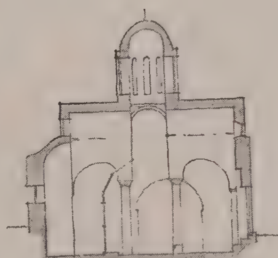
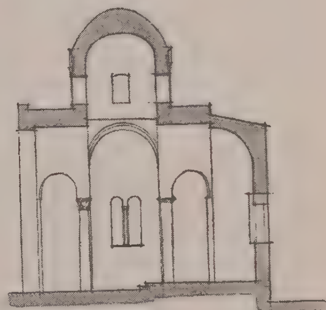
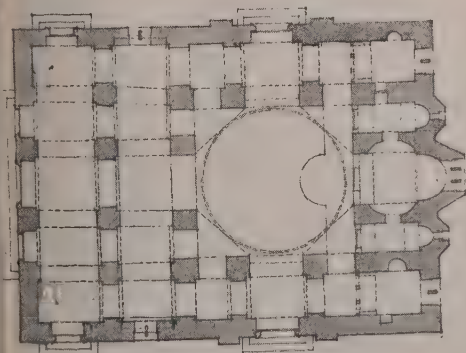
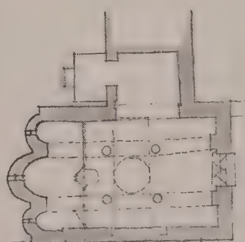
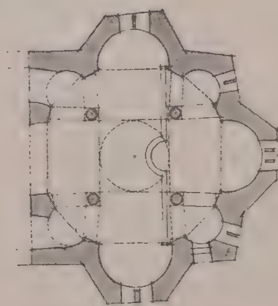


1) Αγιοι Θεοδωροι (Aghii Theodori)

2) Καπνικαρεα (Kapnikarea)

3) Παναγια η Γοργοεπηκοος (Panaghia i Gorgoepikoos)

4) Σωτειρα του Λυκοδβμου (Sotira tou Likodimou)

5) Μεταμορφωσις του Σωτμρος (Metamorfosis tou Sotiros)

6) Αγιοι Αποστολοι του Σολακη (Aghii Apostoli tou Solaki)

Planer og snit 1:300



4) Til venstre. Σωτειρα του Λυκοδημον (Sotira tou Likodimou)

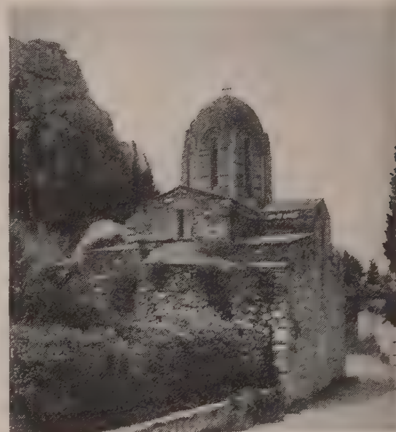
Planerne viser den samme forkærlighed for den store samlede simpelhed i omridset. Bygningens mure rejser sig fra en helt klar, firkantet sokkel, hvis eneste fremspring er een eller flere apsider, på østgavlen, – og først med taget brydes simpelheden og giver plads for en stærk mangfoldighed af flader, linier og former.

En udpræget undtagelse fra denne regel er Apostelkirken på Agora, hvis grundplan er polygonal og kompliceret.

Byggematerialet er almindeligvis en grov kalksten, og façaderne fremtræder som kvadermur, hvor fugerne – vandrette såvel som lodrette – er markerede ved smalle røde teglstensskifter.

Teglsten er ligeledes anvendt i dekorative „savsnits-bånd“, der leddeler façaderne vandret og ofte føres op omkring vinduer og døråbninger, samt i kraftigt understregede buestik.

Tage og kupler er dækkede med tegl. Enkelte detaljer som småsøjler i dobbeltvinduer, prydsøjler udvendig på kuplernes tamburer og dørindfatninger kan være af ædlere stenmateriale, oftest marmor, og ind imellem kan man finde rester af antikke bygningsværker anvendt som byggemateriale.



5) Μεταμορφωσις του Σωτμρος (Metamorfosis tou Sotiros)

En særstilling indtager den lille Gorgoepikoos kirke hvis façader helt er opbygget af marmorblokke med indfældede relieffer. Disse er for størstedelen tidlig middelalderlige, men ind imellem finder man antikke brudstykker af gesimser og figurrelieffer, alt sammenføjet til en meget indtagende helhed.

For at få tilladelse til at arbejde i kirkerne henvendte man sig til Athens ærkebiskop, den græske kirkes primas. Her blev vi mødt med den allerstørste elskværdighed og fik foretræde for selve Metropoliten. Dette møde var særdeles højtideligt og interessant. Ærkebiskoppen bød os i udsøgt venlige ord velkommen og forsikrede, at vi som landsmænd af professor Carsten Høeg kunne regne med al den støtte vi havde brug for. Vi fik den ønskede anbefalingsskrivelse og i øvrigt tilsagn om al den hjælp, man kunne yde os fra gejstlig side. Takket være dette meget virkningsfulde dokument og den venskabelige kontakt, eleverne trods sprogvanskelighederne fik oprettet med de lokale tilsyn i kirkerne, kunne målingerne foregå så temmelig uhindret. Eleverne mødte overalt stor velvilje og hjælpsomhed.

Henning Helger



6) Αγιοι Αποστολοι του Σολακη (Aghii Apostoli tou Solaki)



Universitetets hovedfaçade. Tegning malet med akvarel af Chr. Hansen. Den opførte façade svarer nøje til tegningen. Murfladerne pudsede med lyst gult marmorstuk. Portiken med søjler, fronton og trin samt hovedgesims af marmor. Sparsom forgyldning på søjlekapitælerne. Tegltag.

Brødrene Christian og Theophilus Hansens værker i Athen

Det kan måske synes lidt mærkeligt, at man på en studierejse til Grækenland lader en gruppe studerende beskæftige sig med et så specielt emne inden for en meget sen, også i arkitektkredse knapt nok accepteret epoke i arkitekturen. Man har imidlertid anset de to arkitektbrødres indsats for ret betydningsfuld og nok værd at studere. Skønt de regnedes for hørende til eliten af den tids europæiske arkitekter, findes der kun meget sparsom litteratur om deres græske arbejder. Det ville derfor være naturligt, at der også fra Akademiets side, da lejligheden hertil var så god, burde gøres en indsats for at fremskaffe flere oplysninger.
Endvidere ville det være af interesse på stedet at kunne drage sammenligninger mellem de antikke originaler og udformningen af den arkitektur, der blev skabt under direkte inspiration heraf.

I det følgende skal gives nogle orienterende oplysninger om brødrene, særlig med henblik på deres ophold i Grækenland.
Christian Hansen fødtes i København 1803, kom 1816 efter sin konfirmation ind på Akademiet, hvor han navnligt fulgte C. F. Hetsch, der i modsætning til sin overordnede, professor C. F. Hansen, var schinkelsk orienteret og dermed græsk i stedet for romersk. Akademiets store stipendium efter opnåelsen af den store guldmedalje satte Chr. Hansen i stand til at foretage den sædvanlige flerårige studierejse, først til Italien, derefter til Grækenland; det sidste var blevet mode som følge af de nye strømninger inden for arkitekturen. Han kom til Athen i 1833, og her fandt han sit rette jeg som arkitekt. Såvel den græske som den byzantinske bygningskunst fik stor betydning for ham.
Allerede i 1834 blev han udnævnt til kongelig græsk arkitekt i det året før oprettede græske kongedømme.
Grækenland havde i fire århundreder været under tyrkisk herredømme og henlå nu efter frihedskrigene meget hærget. Athen havde under tyrkerværldet helt mistet sin betydning og var i forhold til Konstantinopel kun at betragte som en afsidesliggende provinsby.



Den nye konge, Otto I, en prins fra Bayern, ønskede af den forsømte by at skabe en hovedstad af europæisk tilsnit. Som led i denne tanke blev det besluttet at oprette et universitet i Athen, for at landets unge kunne få en højere uddannelse inden for Grækenland og ikke som tidligere i Konstantinopel eller Rom. Chr. Hansen blev dets arkitekt, og byggeriet påbegyndtes 1839.

Universitetets østfaçade
Opmåling i blyant og akvarel, 1:400

Et andet arbejde, som herhjemme tilskrives Chr. Hansen, er den engelske kirke i Athen.

Ud over de nævnte to bygninger kender man ikke flere huse fra Chr. Hansens hånd i Athen, hvilket er ret forbavsende i betragtning af den lange årrække, han opholdt sig der, og den høje embedspost han beklædte.

Gennemser man hans smukke skitsebøger, som findes i Akademiets samling af arkitekturtegninger, må det antages, at han har opført en del huse for private bygherrer i det stærkt voksende Athen og dets omegn. Dog har det ikke på grundlag af skitsebøgerne været muligt at identificere huse tegnet af ham.

På Akropolis arbejdede Chr. Hansen med udgravninger og restaureringer af antikke bygninger. Sammen med tyskeren Schaubert har han udgivet en bog med fine tegninger og opmålinger af Niketemplet på bastionen ved Propylæerne. Om Chr. Hansen har udført arbejder andetsteds i Grækenland, vides ikke med sikkerhed, men efter udkast i hans skitsebøger at dømme, er det ikke usandsynligt.

I Triest var han arkitekt for et stort marinearsenal. I 1857 blev han efter Bindesbølls død kaldt til København for at overtage



Universitetets østfaçade



Den engelske kirke, St. Paul of Athens. Nordvestfaçade med indgang.

dennes professorat ved Akademiet. Hans mest kendte arbejde i København er kommunehospitalet (1859–63). Han døde hos broderen i Wien 1883.

Også Theophilus Hansen (1813–91) kom på akademiet og blev ligesom broderen elev af Hetsch. Han fik ligeledes efter guldmedaljen det store stipendium, som satte ham i stand til at foretage den flerårige studierejse. Han var i München, da broderen fra Athen skrev efter ham. Han rejste over Italien og kom til Athen i 1838. Her blev han medarbejder på universitetet og deltog i arkæologiske arbejder og opmålinger.

I Athen fik Th. Hansen snart flere selvstændige opgaver, bl. a. for rigmanden Antonio Demetriu, for hvem han byggede et fornemt hus på slotspladsen. Også Athens observatorium på Nymfehøjen har Th. Hansen været arkitekt for.

I 1846 rejste han til Wien, hvor han hurtigt oparbejdede en stor virksomhed, men kontakten med Grækenland opretholdt han og rejste ofte dertil.

Fra hans hånd kom således de to andre bygninger i „Athens trilogi", der udgøres af universitetet omgivet af videnskabsakademiet 1859–87 og biblioteket 1885–92. Disse to sidstnævnte bygninger, opført i den af Th. Hansen benævnte „ren græsk stil", er meget korrekte efter de klassiske idealer, men man ser på dem med en vis ligegyldighed. Chr. Hansens Universitetsfaçade er mere personlig i sin tolkning af de klassiske idealer.

Der blev herhjemme i vinterens løb, som forberedelse til holdets studier, arbejdet med et program for, hvad man skulle beskæftige sig med i Grækenland. Dette blev tildels gjort i samarbejde med Axel G. Jørgensen.

Det stillede arbejdsprogram lød således: Supplerende oplysninger og gennemgang af en del af de allerede kendte værker af brødrene Hansen. Opsporing af eventuelt hidtil ukendte værker og en derpå følgende undersøgelse og skitseopmåling heraf. Skitseopmåling af efterhansensk arkitektur inden for den borgerlige bygningskunst. Dette arbejdsprogram lyder ret voldsomt for så kort en tid, og det var tænkt som et udvalg af opgaver, da vi herhjemmefra ikke var i stand til at stille konkrete opgaver.



Hotel Grand Bretagne. Sydfaçade mod slotspladsen Syntagmatos. Murflader pudsede med marmorstuk. Detailler af marmor.

Som grundlag til forberedelserne var vi henvist til litteratur om brødrene Hansens græske arbejder i kunstakademiets bibliotek samt tegninger og skitser i kunstakademiets samling af arkitekturtegninger.
Af de bygværker, der således herhjemmefra kunne fås oplysninger om, udvalgtes tre, som anses for hørende til de mere værdifulde af brødrenes arbejder, og som der derfor kunne være grund til at udvide kendskabet til i Athen. Følgende tre bygninger udvalgtes: Athens universitet af Christian Hansen, den engelske kirke ligeledes af Chr. Hansen og endelig Demetrius hus (nu Hotel Grande Bretagne) af Theophilus Hansen.

Arbejdet i Grækenland: Samtidig med påbegyndelsen af studierne fik vi gennem forskellige henvisninger kontakt med en græsk arkitekt, Costa Biris, som sidder inde med en stor viden om den senklassicistiske arkitektur i Athen. Han har bl. a. sammen med en anden græsk arkitekt udgivet en bog om dette emne, et fyldigt værk med mange opmålinger og fotografier.
Det havde været bedre, om det var lykkedes at komme i kontakt med arkitekt Biris, inden arbejdet påbegyndtes, da der fra Biris fremkom mange værdifulde oplysninger, nogle af dem i strid med de oplysninger vi herhjemme har kunnet læse os til. Arkitekt Biris har både gennem sit arbejde for Athens kommune og privat gjort omfattende studier over den senklassicistiske arkitektur, og hans viden må betragtes som værende meget velfunderet. De omtaler, der i det følgende skal gives af forskellige bygninger, er baseret dels på vore studier og dels på arkitekt Biris oplysninger.
Universitetet danner midterbygningen i den før omtalte „trilogi", beliggende ved en af Athens vigtigste og mest befærdede forretningsgader, Odos Panepistimiou, i den efter 1832 byggede nye bydannelse lige uden for den gamle bykerne. Det påbegyndtes 1839 og opkaldtes efter den daværende konge, Otto. Af hele det H-formede bygningsanlæg må det siges, at kun hovedfaçaden og forhallen har interesse og arkitektonisk værdi. Bygningen iøvrigt virker ret trist og ucharmerende.


Loggia i Demetrius hus. Malede og forgyldte hvælvinger.



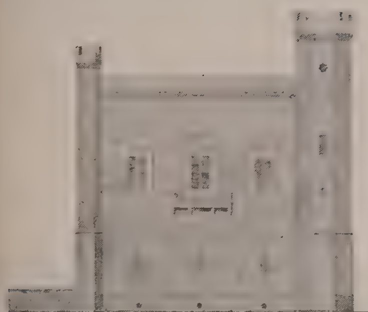
Stålstik af det første forslag til øjensygehuset


Øjensygehuset. Hovedfaçade. Det oprindelige hus afsluttedes med et afvalmet tag over en gesims, der lå noget lavere end det nuværende bånd under overetagens vinduer. Mure af tilhuggede brudsten. Murstensstik over vinduer.

Forhuset er tegnet og bygget af Chr. Hansen og stemmer godt overens med den tegning af forhuset, som findes i Akademiets eje. Mellembygningens indvendige opdeling er kun delvis efter Hansens tegninger. Den ydre H-form er fulgt og sandsynligvis façadetegningerne. Sammenligner man et lændgesnit i mellembygningen, som den er bygget, med Hansens originaltegning, er der store afvigelser. Dette skyldes, at Hansen kun fik lejlighed til at fuldføre forhuset. Arbejdet med resten af bygningen blev udskudt. Hansen var i perioder bortrejst fra Athen, bl. a. var han i Triest 1853–56.

I 1846 påbegyndtes mellem- og bagbygning under en græsk arkitekts ledelse. Han fulgte stort set Hansens tegninger. I 1864 kommer endnu en græsk arkitekt ind i billedet. Han gjorde efter sigende ret store afvigelser fra originaltegningerne, og der opstod i den anledning en strid mellem de to græske arkitekter. Striden må have haft en ret alvorlig karakter, for den første af disse to arkitekter skrev og udgav en diger bog rettet mod den anden på grund af dennes store afvigelser fra Hansens tegninger. Denne bog må kunne give gode oplysninger om Hansens oprindelige universitetstegninger, som der nu kun er fire tilbage af.

Den engelske kirke, bygget 1840–41 i behersket gotisk stil, fremtræder som en fast og velproportioneret bygning, og dens ydre fremhæves af den fine stofkarakter af tilhuggede brudsten fra Hymettos. Dens indre er mere tørt med oliemalede kvadrerede vægge og loft udført af træ. Kirken regnes herhjemme for et arbejde af Chr. Hansen, men heri var arkitekt Biris uenig med os, idet han påstod, at den er tegnet af en tysk arkitekt. Hansen var med i en konkurrence om kirken, men vandt ikke denne. Påstanden underbyggedes med en hel del oplysninger, bl. a. fra en engelsk bog om kirken med hele dens historie.



Tour de reine, sydfaçade
Opmåling i blyant og akvarel, 1:400

Biris var klar over, at man anså kirken for at være bygget af Hansen. Men han mente, at det muligvis stammede fra Allgemeine Bauzeitung, 1850, hvor kirken udgives for et arbejde af Chr. Hansen.

Demetrius hus, bygget 1842–43 af Theophilus Hansen for den græske handelsmand Antonio Demetriu, har en meget fin beliggenhed på en hjørnegrund ved slotspladsen Syntagmatos. Huset blev bygget til udlejning med to store lejligheder, en på hver af de øvre etager, medens stueetagen var indrettet til lagre eller forretninger. Allerede i 1865 solgtes huset og blev ombygget til hotel under navnet „Grande Bretagne“. Siden er der gjort store tilbygninger til hotellet, der stadig ejes og drives af den første direktørs efterkommere.

Det oprindelige hus er forsåvidt velbevaret. I stueetagen er der indrettet kontorer og receptionslokaler, og i de to hovedetager er de store rum opdelt i flere mindre, hvorimod trapper, korridorer, mindre værelser og loggiaer samt façader er ret uændrede. Mange lofter er velbevarede, og i et enkelt gæsterum på 1. sal findes også de oprindelige vægdekorationer bevaret, dog må det være i opfrisket stand, da farverne ser ret nye ud. Loftet i dette rum ser derimod ud til at stå i sin oprindelige udførelse.



Tour de reine, nordfaçade
Tegning af Nils Andersen

På vor forespørgsel om andre værker af brødrene Hansen kunne arkitekt Biris give os oplysninger om to bygninger af Theophilus Hansen, som vi herhjemme ikke har kendt tidligere.

For at finde ukendte bygninger af Chr. Hansen havde vi med-



taget fotostater efter skitsebøgerne, men arkitekt Biris kunne ikke på dette grundlag genkende bygninger i Athen eller andre steder, som kan tilskrives Chr. Hansen.

Den ene af de os ukendte bygninger af Th. Hansen er øjensygehuset i Athen, påbegyndt 1847. Det første forslag hertil var holdt i en senklassicistisk stil, men dette fragik man, og bygningen blev opført i een etage med høj kælder og afvalmet tag og holdt i byzantinsk stil. Bygningen var færdig i 1854. Ikke mange år senere blev huset forhøjet med en etage, og der blev siden gjort forskellige udvidelser. Th. Hansen var dog kun arkitekt for den oprindelige eenetages bygning. I 1868 blev sygehuset lagt ind under universitetet som et anneks, men var og er stadig klinik for øjensygdomme. Huset ligger i Panepistimiougaden ved siden af videnskabsakademiet.

På sygehusets kontor fik vi lejlighed til at gennemse en hel del materiale vedrørende bygningens opførelse. Bl. a. fandtes der en plan af sygehusets omgivelser fra den tid, da det skulle opføres. Her så vi, at kun universitetets forhus var bygget. Endvidere et stålstik af det første forslag til sygehuset.

Den anden os ukendte bygning af Th. Hansen er et lille landslot nord for Athen, „Tour de reine", bygget til daværende dronning Amelia. Huset er opført i to etager og med tårn i en meget romantisk, nærmest engelsk påvirket gotik. Huset er udvendig pudset neapelgult med sorte kvaderfuger og med fine marmordetailler ved døre, vinduer og balkoner. Trods det, at huset er en stileklekticisme, er det et godt hus med faste og rolige proportioner.

Der er ved alle de nævnte bygninger af de studerende blevet foretaget dels en gennemgang med opnotering af ændringer fra oprindelige tegninger og indsamling af oplysninger, dels opmålinger og skitseringer.

Ud over dette er der målt to gadebilleder med senklassicistiske huse. Brødrene Hansen var med blandt de første arkitekter, der betød noget for den ny arkitektur i Athen, og det har derfor været af interesse at se, hvilken skikkelse denne arkitektur antog i den borgerlige bygningskunst. Athen voksede stærkt, efter at landet var blevet selvstændigt, og alle de nye kvarterer omkring den gamle bykerne blev opført i senklassicistisk stil.

Ud over gadebillederne og de hansenske bygninger blev målt en façade af et hus fra tiden inden Chr. Hansen kom til Athen. Huset ligger på et torv lige ved grænsen til den gamle by. Det er i to etager med en rolig klassicistisk façade, pudset i en lys gul farve. Yderligere oplysninger med fortegnelse over tegninger, skitser, fotografier, litteratur og adresser på kontakter i Athen findes i en til Ny Carlsbergfondet udarbejdet rejseberetning, der bl. a. kan ses hos arkitekt Knud Millech i Akademiets samling af arkitekturtegninger.

Sven Lindholm

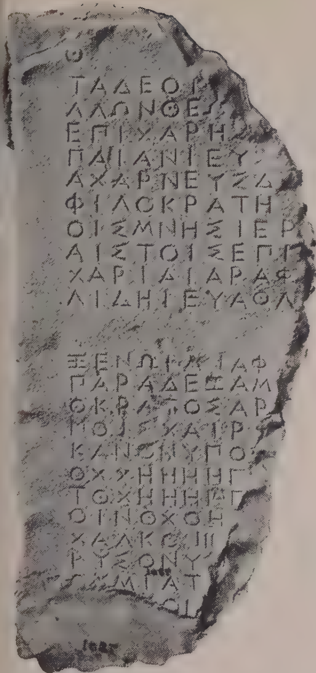
Senklassicistisk gadebillede. Den sydvestlige husrække i Odos Kolokynthous ved Piræusgaden. 1:400



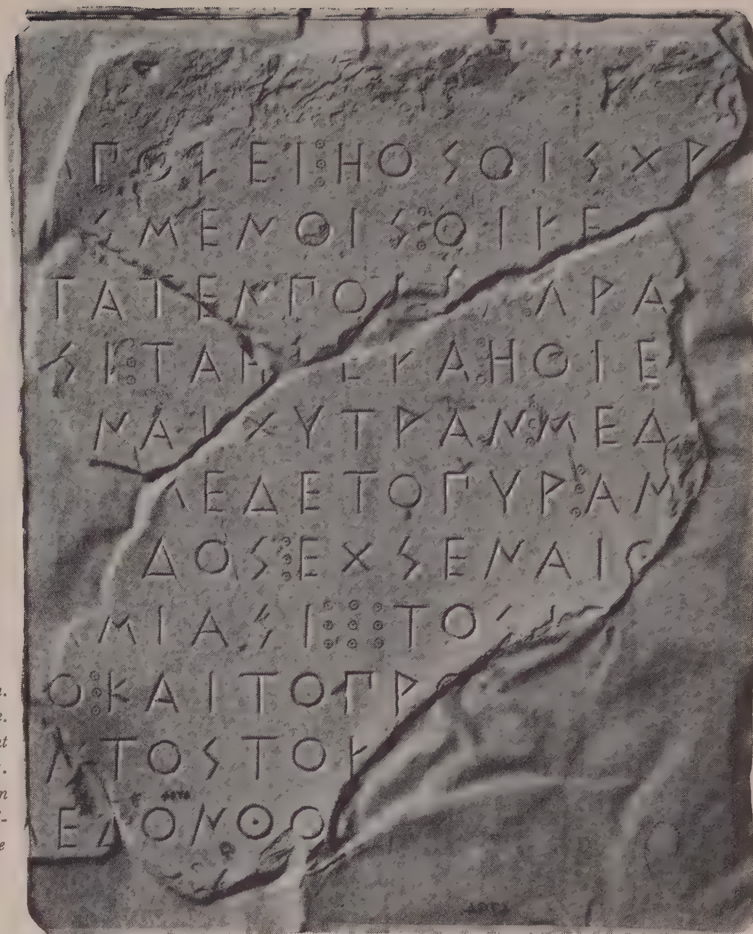
Senklassicistisk gade i kvarteret på lykabettosskråningen. Hjørnet af Odos Didotou og Odos Asklipiou. Hele kvarteret er bygget i den senklassicistiske periode og står endnu nogenlunde urørt, men det vil sikkert ikke vare mange år, inden der bliver gjort store indhug med ny bebyggelse i det centralt beliggende, men ret forfaldne kvarter



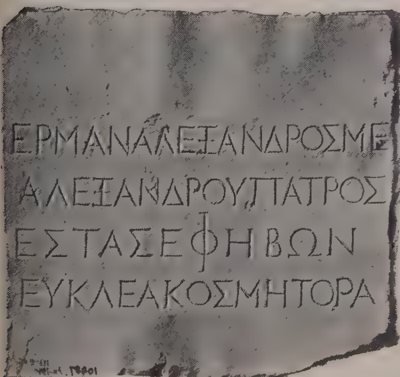
Senklassicistisk hus i kvarteret på lykabettosskråningen. Hjørnet af Odos Didotou og Odos Massalias



Sten nr. 7801. Opbevares på Nationalmuseet i Athen. Nationalmuseets kartotekskort: Übergabeurkunde. Vom Jahre 398/7. Burg jetzt EM 7801. Fragment einer Platte Pentelichen Marmors. Buchstabhöhe 0,01. mit kleinen Knöpfen (vgl. n. 40). mit gleich langen Querbalken, meist kleiner, mit verkürzten Mittelschenkeln, dass dann immer mehr. Regel wird wie u. 39. Herausg. Kirchner J. G. II² 1392.



Sten nr. 6794. Til højre. Opbevares på Nationalmuseet i Athen. Nationalmuseets kartotekskort: Hekatopedoninschrift, vom Jahre 485/4 f. Kr. Burg jetzt EM. 6794 Fünfundzwanzig Fragmente parichen Marmors einer zu einer Marmorplatte. Zugeschnittene Matope der alten Hekatopedon. Buchstabhöhe 0,02.

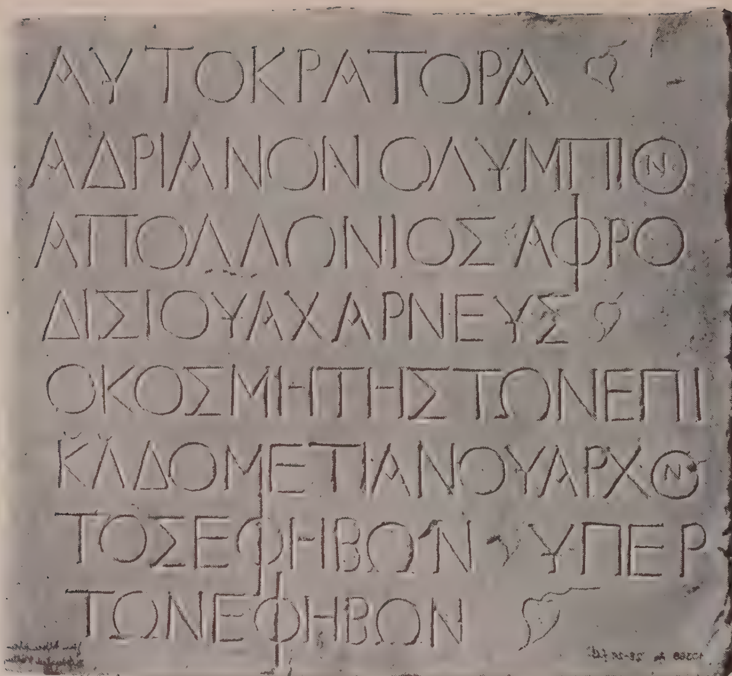


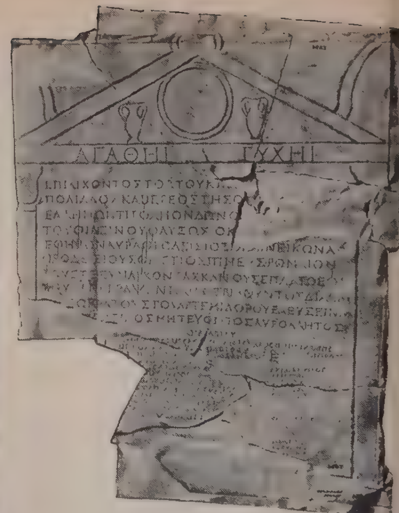
Sten nr. 10487. Opbevares på Nationalmuseet i Athen. Museumsinspektør Mitzoz oplyser: Græsk inskription II² 3750 Athen 183–191 e. Kr.

Steninskriptioner

Når man herhjemme har villet studere inskriptioner og bogstavformer, opdagede man hurtigt, at det studiemateriale om klassiske, romerske og græske inskriptioner, som stod til rådighed, var meget mangelfuldt. Mest bestod det i rastergengivelser i bøger og tidsskrifter; originale fotografier for ikke at tale om afstøbninger fandtes næsten ikke. Det var derfor naturligt, at et hold af de studerende, som kom på rejse i 1952 og 53 til Rom og i 1954 til Grækenland, arbejdede med henholdsvis romerske og græske inskriptioner, og helst på en sådan måde, at de ikke alene selv fik et udbytte deraf, men også sådan, at de kunne tage et pålideligt materiale med hjem.

Inskriptionerne er ofte så forvitrede, at man ved almindelig opmåling må fortolke mange af bogstavformerne, hvilket indeholder så mange fejlkilder, at vi måtte undersøge andre muligheder. Gibsafstøbninger ville være det bedste, men det er vanskeligt at få lov til dette på museerne, dels fordi det griser og dels fordi det næsten altid kan ses på originalen bagefter. Direkte fotografering efter originalen kunne også være en løsning, men lader sig i de fleste tilfælde ikke gøre, fordi bogstaverne i mange inskriptioner af hensyn til filologiske studier er malet op med rød farve, temmelig sjusket, og over for denne røde farve kan skyggedannelserne, som tegner bogstaverne på fotografiet, ikke klare sig. Vi valgte papir-





Sten nr. I 231. Opbevares på det amerikanske Institut i Athen. Instituttets kartotekskort. Dato for fundet: 3.5. 1932. Mål: W: 0,608; preserved H: 0,745; T: 0,036 to 0,051; H of letters: (1,1) 0,013 (remainder) 0,005 to 0,008. Inscribed stele with outline of pediment out in preserved top: HYMETTIC Epenbic list: late third century A.D. Broken into seven pieces. Upper left corner, bottom, and a section from both right and left sides missing.
Front and back surfaces smooth, right side smooth. Single groove on left side, and top rough. The inscription is framed by a roughly out groove. Outside of pediment at top within which are two concentric circles between two amplicras, out in rough style.

Sten nr. 10368. Til venstre. Opbevares på Nationalmuseet i Athen. Museumsinspektør Mitzoz oplyser: Katalognummer II² nr. 2041. Fundet nær det ældre Agora. 129–28 f. Kr. Hymnettisk marmor.

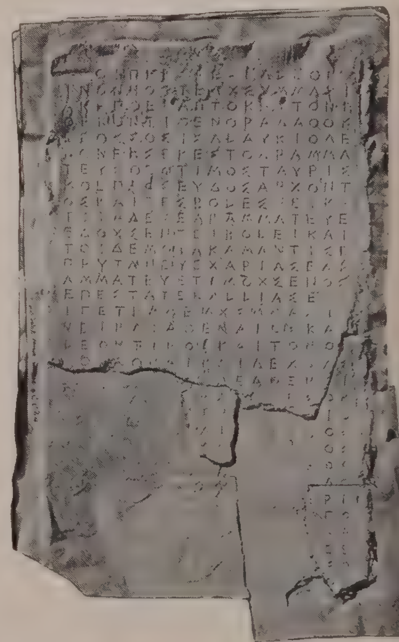
aftrykket, som har været anvendt på Nationalmuseet til hjembringelse af f. ex. runeinskriptioner, og, som det viste sig, var kendt og anvendt på alle de samlinger, vi har besøgt.

Papiraftrykket er ganske enkelt at arbejde med. Man opbløder papir i vand, indtil det kun lige netop hænger sammen, lægger det ud over stenen og banker det ind i alle hulheder med en børste. Man kan lægge det ene lag oven på det andet, indtil man har en passende stabil tykkelse. Når denne papirmasse er tør, kan den tages af stenen og viser nu på bagsiden i spejlvendt og ophøjet relief et aftryk af bogstaverne fra inskriptionen. Denne form for afstøbning har den fordel, at den er renlig at arbejde med, og at den ikke skader originalen. Ulemperne ved den er, at papiret ved tørringen kan trække sig skævt, sådan at plane flader bliver trukket i store bølger, men almindeligvis ikke så meget, at det kommer til at gå ud over bogstavformerne, og at „matricerne" er temmelig skøre og muligvis i tidens løb kan smuldre, og endelig at resultatet afhænger af den større eller mindre omhu, arbejdet er gjort med. Ved at belyse „matricerne" fra neden til højre under fotografering og kopiere pladen spejlvendt, kan man få inskriptionen til at retvende, som de fotografier efter sådanne papiraftryk, der ses i margin, viser det.

Dateringen af inskriptionerne foregår praktisk taget altid ad filologisk vej parret med viden om findested og deraf følgende sammenhæng med andre fund. Derfor har vi måttet nøjes med de oplysninger, museerne har kunnet give, og her er vi stødt på vanskeligheder. De museumsfolk, der i mange år tålmodigt har dyrket disse inskriptioner videnskabeligt, er forståeligt nok nervøse for, at vi skal komme og skumme fløden for dem. Dette er grunden til, at mange ikke har kunnet dateres, og at en del af disse endog er blevet beklippet for at måtte tages med ud af samlingerne.

Materialet fra 2 rejseholds arbejde i Rom, samt dette holds arbejde i Athen opbevares på samlingen af arkitekturtegninger på kunstakademiet.

E. Zeuthen Nielsen



Sten nr. 6855. Opbevares på Nationalmuseet i Athen. Nationalmuseets kartotekskort: Græsk inskription I² 213. Fra midten af 5. århundrede e. Kr.



Klokkestabel på Mykonos

I Odysseus kølvand

Forfatteren Göran Schildt har i sin sejlbåd foretaget en rejse til Grækenland og skrevet om den i sin bog „I Odysseus kølvand". På denne rejse har han besøgt nogle af de steder, som de studerende, hvis arbejde omtales i dette månedshæfte, også har haft lejlighed til at besøge. Derfor gengives der i det følgende nogle afsnit fra denne bog.

Antiken og vor tid

Det er en ofte gentaget sandhed, at menneskets milieu former dets behov, og at behovet til gengæld påvirker milieuet. At bygge huse i overensstemmelse med dette princip, at opføre boliger, der funktionelt svarer til beboernes vaner, eller fabrikker, der former arbejdstilværelsen på den mest formålstjenlige måde, det er arkitektur. At skabe milieuer for rent imaginære funktioner, at suggerere et liv, der ikke findes, ved at bygge dets skal, det er kunstnerisk leg, baseret på samme grundprincip som billedhuggerens, malerens og digterens frembringelser. Vor tid har med rette reageret mod de nærmest foregående generationers tilbøjelighed til at sammenblande disse to opfattelser af bygningskunsten. Vi tager nu afstand fra de mærkelige hybride krydsninger mellem stilromantisk kulisse og brugsbygning, fra jernbanestationer, der ser ud som vikingesale, og lejekaserner, der ser ud som paladser. Men giver det os ret til at tage afstand fra al æstetiserende bygningskunst overhovedet? Findes der ikke en *ren* kunstarkitektur, ligesom der findes en ren brugsbygningskunst? Det sker ganske vist ikke ret ofte, at et hus eller en have har et udelukkende æstetisk formål uden samtidig at være beregnet til praktisk brug, men når man undertiden som i Palazzo Rufolo møder en sådan eksponent for teaterdekorationskunst i holdbart materiale, eller når man hos visse moderne arkitektbilledhuggere finder konstruktive rumudformninger som f. eks. Schwitters „Merz"-bygninger, bør man erkende deres renhed og vurdere deres bedårende muligheder ret. At skildre mennesker ved at udforme deres milieu, antyde hand-

linger ved at sætte sceneriet på plads og beskrive følelser ved at fremvise deres genstand er en kostbar, men for vor moderne livsopfattelse dybt betegnende kunstform, der som motto kunne have: „Tingenes diktatur". Ak, I boliger, som er byggede for det, som ikke er til, for historiens, fantasiens, abstraktionernes og de uopfyldelige ønskers hærskare! Set fra en sådan synsvinkel bliver vandringen i Palazzo Rufolos have en vandring gennem et digt. Her er den mur, over hvilken den unge adelsmand – men hvem? – kan liste sig ind, trodsende døden; her er vinduet, hvor den unge borgfrøken – men hvornår? – kan lytte til hans elskovseder. Her er det til forførelse egnede lysthus med udsigt over det – i passende vejr – månebelyste hav. Her findes alt, fra dolkemordets mørke passage til klostergangen, skabt til evig smertelig erindring, og dèr på bænken foran helgenkapellet under trosenbuerne sidder en usynlig, hvidskægget kapucinermunk og beder. Du finder også vinduesnicher, hvor du kunne tænke dybe tanker – hvis du havde nogen – og gæsteværelset til hende, som du altid har elsket, men endnu ikke mødt. Udsigtstårn og borgerlig kaféveranda, antikke statuer og tidselovergroede tennisbaner – der er ingen ende på Palazzo Rufolos metaforer, symboler og naive anekdoter, alle lige surrealistisk absurde og fulde af gabende lakuner mellem menneskets illusioner, naturens ligegyldighed og den kun anede nærværelse af noget større, noget betydningsfuldt.

Det er en kendsgerning, der næppe kan bestrides, at Parthenon, Praxiteles og Venus fra Milo for et stadigt voksende antal mennesker er ved at blive indbegrebet af alt, hvad der er dødt, banalt og uinteressant inden for kunsten. Og hvorfor? Hvorfor er tyrene fra Lascaux mere levende for snart sagt hvilken som helst moderne kunstner end Phidias' heste, hvorfor virker søjleprofeterne i Chartres mere overbevisende end Erechteions karyatider, og hvoraf kommer det, at negerguderne fra Afrika er blevet mægtigere potentater end Zeus? Alt tyder på, at den udvikling, der fik en tidligere generation til at vende sig bort fra engang så beundrede værker som Laokoon og Apollo di Belvedere til 400-tallets kunst, nu er i færd med at svigte også „guldalderens klassicisme" til fordel for en stadig mere arkaisk skulptur, der så igen fører videre til mykeniske vasemalerier og helladiske idoler. Det er en omvurdering, der ikke blot gælder kunsten, men også selve kærnen i den græske livsanskuelse, dens humanisme. Grækerne har ganske simpelt aldrig siden middelalderen stået så lavt i kurs som i disse sidste tider.

Forklaringerne på denne afhellenisering af vor kulturbevidsthed er sikkert mange og har dybe rødder, men når man står her oppe på Akropolis, kommer man på den tanke, at der må foreligge en fuldstændig misforståelse, og at de grækere, vi tager afstand fra, ikke er de rigtige grækere. Vi har fra 1800-tallet arvet forestillingen om, at kunsten både i direkte og indirekte betydning er en afspejling af livet, og vor

egen kunst opfylder også i vid udstrækning denne betingelse: afspejler personligheder, udtrykker tidsånden, repræsenterer klassebevidstheden, analyserer psykologiske og andre sandheder. Men den græske kunst kan ikke betragtes fra denne synsvinkel, uden at følgen bliver enten en ubevidst forfalskning af selve grækerne eller også en undervurdering af deres kunst. Vore bedsteforældre valgte i høj grad den første mulighed: på basis af den „ideale“ græske kunst konstruerede de en lige så ideal menneskeslægt. Ak, I gudbenådede grækere fra 1800-tallet, som forenede den brave, men uciviliserede vildes livsnære friluftstilværelse med løsningen af euklidiske problemer i havstokkens sand! Med kiselsten i munden holdt formfuldendte taler om friheden, fædrelandskærligheden, demokratiet, og eders ædle snille viste I ved at gøre religionen til dybsindige mytologiske anekdoter, ligesom I ud fra eders idrætsøvelser skabte marmorstatuer og af eders sjælelige konflikter skuespil. Kun skade, at den, der i Laurions sølvgruber ser de fodhøje tunneller, som jeres praktiske, men hurtigt opslidte boremaskiner, nemlig små slavebørn, har efterladt sig, mister en del af sin beundring for det så højt priste atheniensiske demokrati. Skade, at en nøgtern historieskrivning har fastslået, at den atheniensiske hær kun mistede 193 mand (den udmattede hurtigløber medregnet) i den skærmydsel, der går under navnet Slaget ved Marathon. Skade i det hele taget, at en kritisk og skeptisk tid har opdaget, at individernes såvel som samfundenes liv i deres grundvilkår altid har været lige problematiske, urene og tyngede af elementære vanskeligheder, og at der aldrig nogen sinde har eksisteret en guldalder. De oplysninger om livet, som den græske kunst giver os, viser sig mod denne baggrund at være mildest talt usikre og ufuldstændige og nærmer sig indtil forveksling den direkte løgnagtige akademiske kunst, som var det borgerlige samfunds officielle maske i det forrige århundrede.

Men selv om de velskabte venusser og de slikkede hermesstatuer af den grund blev udskilt på et relativt tidligt tidspunkt, stod der dog værker tilbage, der stadig kunne gøre fordring på uforbeholden beundring. Så længe man troede på fornuften og på det åndelige fremskridt, erkendte man, at den græske kunst havde et speciale, hvor intet kunne overgå den: skildringen af intellektets højeste åndelige oplevelser. Det er denne sidste skanse, der nu er ved at falde, efter at man er begyndt at tvivle på muligheden af et klarsynet og ophøjet intellektuelt liv, ligesom man tidligere var holdt op med at tro på den ideale materielle tilværelse. Erfaringen tyder nemlig på, at mennesket også på dette område er dømt til urenhed, tvivlsom afhængighed og medfødt svaghed – noget, som enhver undersøgelse af de såkaldte store mænds intellektuelle liv viser os, hvis den føres igennem til bunds. Det står os altså klart, at de grækere, af hvis åndelige liv den klassiske kunst skulle give en afspejling, aldrig har eksisteret, og fra denne mere eller mindre tydeligt opfattede uærlighed vender det



Detaille af mølle på Mykonos

moderne menneske sig til andre kilder, til en kunst, som er et klart udtryk for menneskets stilling i en verden, der domineres af dunkle kræfter og tilværelsens elendighed.

Men, vil man måske indvende, den græske kunst har dog endnu sine æstetiske kvaliteter, sin skønhed. Desværre, fristes man til at sige. For det er netop denne evne til at appellere til skønhedssansen, der er blevet et af de mest tungtvejende argumenter mod klassicismen. Hvilket resultat i form af forfinede sjæle og ædel livsforståelse ventede ikke vore bedsteforældre sig af den æstetiske indlevelse i Parthenon! Kunstnerisk indlevelse var for dem vejen til det klassiske, og når det lykkedes dem at løfte sig til lyrisk beåndethed, syntes de næsten, de var blevet grækere. Utallige digte, skrevet af den ældre generations poeter over græske temaer, er netop sådanne triumferende ord, udslynget oppe fra henrykkelsens elfenbenstårn. Det varede længe, før agtelsen for denne tilstand, der ikke forpligtede til noget som helst, begyndte at svinde. Hverken de lyriske digteres så godt som uden undtagelse mislykkede liv eller synet af Nike Samotrake i formindsket gibsafstøbning på kaminhylderne i de indelukkede hjem i firserne, der var triste vidner til så meget strindbergsk familiehad og så megen moralsk råddenskab, formåede at afsløre, hvor magtløse kunstens kultbilleder er. Først den anden verdenskrigs mozartspillende koncentrationslejrkommandanter og kunstsamlende diktatorer kunne overvevise en større almenhed om, hvor lidt mennesket selv berøres af en æstetisk oplevelse, hvor værdiløs den henrykkelse er, der får en skurk til at græde af rørelse eller føle sig som født påny, med frihed til at begå en hvilken som helst nederdrægtighed.

Den æstetiske skønhed kan altså ikke redde den klassiske kunst. Men måske en anden slags skønhed. Man kan nemlig opleve skønheden på to måder: enten som når man ser på et fint afstemt stilleben, lytter til en fugletrille eller beundrer nordlyset og kun

glæder sig over, at noget så smukt er til – altså den virkelig „uengageredes“ æstetiske oplevelse. Eller også kan man møde en *manende skønhed*, noget der engagerer én, sætter noget i gang og fordrer, at man skal ændre sit liv. Parthenon og alt det, der er levende i græsk kunst, tilhører denne sidste kategori, hvis fordring til tilskueren ikke må forveksles med den moraliserende kunsts. Platon nærede en overbevisning, der som regel forvirrer nutidens læsere, fordi den står i fuldstændig modstrid med vor egen indstilling, nemlig den opfattelse, at man kun virkeligt kan kende det, man selv ejer, at for eksempel kun den dydige ved, hvad dyd er. Parthenon siger omtrent det samme til den moderne beskuer, som er vant til at forstå og opleve alt uden at forpligte sig: kun den, der selv har omskabt sin personlighed og virkelig har tilegnet sig den harmoni, som er dette tempels ånd, har forstået det. Som frugt af en tanke, der langsomt når til klarhed, der aldrig har gjort fordring på originalitet, men som tværtimod sætter en ære i at være den typiske, suggererer dette tempel den organiske proces, der skridt for skridt lader alle forhold nå den fuldendte harmoni gennem en altid arbejdende, tålmodig og uafbrudt stræben.

På baggrund af denne opfattelse af kunstens opgave som den at ændre livet, bliver den moderne forestilling om kunsten som et livets spejl udtryk for en kortsynet ingeniør-mentalitet. Vore forældre troede, at livet er et teknisk problem, der kan løses udefra, når først alle faktorer er kendt, når kunsten har fået samling på sit enorme erfaringsmateriale, og psykologien, sociologien, historien og de andre videnskaber har bearbejdet det. Selv tilhører vi en mindre optimistisk tid, men den kendsgerning, at kunsten fortsætter sit vidneudsagn, dykker ned i alle de dybe brønde og uforbeholdent fremviser alt, hvad der er urkræfter, viser, at vor tid, selv om den har mistet den ældre generations tro på en praktisk løsning af livsproblemet, stadig tror på, at tilværelsen kan forstås, og at man kan frelses ved at stræbe frem mod et punkt, hvorfra alt kan overskues. Over for denne sublime Prometheus-drøm hævder Parthenon tålmodigt den opfattelse, at livet først og fremmest skal leves, og at de intellektuelle vanskeligheder, men også de intellektuelle sejre mindre findes i spekulationens verden end i en anden, som vi knap nok regner med, fordi vi har skudt den til side: i tillæmpningens. Grækerne foretrak at skabe liv af deres kunst, vi derimod skaber kunst af livet. Det er her hele misforståelsen ligger – og en hel del af den hemmelighed, der berettiger grækerne til, trods alle deres nu åbenbare svagheder, stadig at være de store læremestre.

Delphi

Blandt de glæder, vor lambretta skænkede os den sommer, var morgenkøreturen til Delphi afgjort en af de største. Vejen viste sig i begyndelsen at være kørt i stykker af krigens panserkolonner og lå så nedsænket i Salona-dalens tætte olivenskov, at man ikke så noget til landskabet. Lidt efter lidt begyndte

dog Parnassos at tegne sine morgenlette silhuetter mod solen bag træernes sølvgrå bladhang, vejen steg, vi passerede landsbyer, hvor der solgtes grøntsager på gaden, og så kvinder ved glitrende fontæner. Efter nogle kraftige zigzagslyngninger kom vi pludselig op på den første nøgne bjergryg, og olivenskoven lå under os som et bølgende hav. Landskabet blev mere og mere øde, men vejen til gengæld bedre – herop var krigens tungeste kolonner åbenbart ikke nået – og snart susede vi af sted ad en fornem asfaltkørebane, så lette, som havde vi haft Hermes' vinger, og med udsigt over dalen, den korinthiske bugt og bjergene på den anden side af vandet, panoramaet blev vældigere, snart lige så vidtstrakt som gudens: vi var i Delphi.

Deplhi har aldrig haft anden betydning eller funktion end sit orakel. Det eksisterede allerede, før den kretensiske, i skikkelse af en delfin dyrkede Apollon Delphini, blev herre på stedet og gav det sit navn. Så længe oraklet fungerede, var Delphi et centralt kultsted for hele den hellenske verden, men da Sibyllen år 381 eft. Kr. endelig måtte tie ifølge et dekret fra Theodosius, sank stedet ned til, hvad det oprindelig havde været, en utilgængelig og fattig bjergdal langt fra alfarvej. Dette har haft sin betydning for arkæologen. Mens i Athen de antikke bygninger har måttet levere materiale til den byzantinske by eller er blevet opslugt af tyrkernes sultne kalkovne, mens på Delos hele den cykladiske øverden i mere end tusind år havde et bekvemt marmorbrud med havet som en let transportvej, så er i Delphi stenblokkene ganske vist blevet blandet mellem hinanden ved jordrystelser og den fattige landbefolknings forsøg på at sætte de givne byggeklodser sammen til nye helheder, men meget lidt er forsvundet sporløst. Delphi er med andre ord et gigantisk puslespil, hvoraf det allerede er lykkedes arkæologerne at få imponerende store dele sat sammen. Athenernes skatkammer, der var fuldstændig jævnet med jorden, står fra 1906 næsten intakt med sine hundreder af stenblokke, der hver for sig kun kunne passe et bestemt sted i helheden, og Marmarias rundtempel, der i begyndelsen af trediverne kun var en stenring på jorden, pranger nu med både søjler og gesims. Også på Apollontemplets tidligere flade stylobat er der vokset seks søjler op, om man end ikke har haft held til at rekonstruere det allerhelligste, det rum, hvor Sibyllen, omhvirvlet af jorddampe, sad på sin trefod og udtalte sine dunkle svar.

Delos

Delos ligger kun fem sømil fra Mykonos, og allerede efter en god timestid styrede vi ind i sundet mellem Apollons fødeø og Rhenia. Når man tænker på, at dette sted er det centrum, der har givet hele den omliggende øverden – Cykladerne, „de i en cirkel liggende øer" – deres navn, når man har læst om den rolle, Delos spillede både som helligt sted på højde med Delphi og Olympia, som politisk magtfaktor gennem det deliske forbund, og fremfor alt



Mosaikgulv i hellenistisk borgerhus på Delos

som søstad og international handelsplads, så lytter man med dybere respekt til bølgernes enstonige brus mod den øde og ubeboede kyst. Her findes i vore dage ikke så meget som en landsby tilbage, ingen bosiddende befolkning, og den store museumsbygning, der pludselig dukker frem, når man styrer ind i sundet, ser i afstand ud som en hangar på en arktisk ø. Først når man kommer nærmere, begynder man at skelne ruiner, søjler, hele det kaos af sten, som et udgravet ruinområde består af. Det strækker sig nede fra havstokken halvvejs op ad Kyntosbjerget, den godt og vel hundrede meter høje bakke, som dominerer hele den fire kilometer lange og knapt halvt så brede ø. På en odde ved sundet ligger den idylliske arkæologvilla, og ved museet findes et lille turistherberg. En sejler, der er vant til de nordiske skærgårdsfarvande, har i Middelhavet som regel ikke anvendelse for sin evne til at aflæse søkortets detailler og søge vej frem mellem undervandsklipper. Sundet mellem Delos og Rhenia blev derfor en særlig morsom oplevelse for os. Vi blev ligefrem grebet af hjemve, da vi forsigtigt og med udkig forude krydsede ind mellem de små skær ved den smalle landtunge, der



Interiør fra restaurant ved Mykonos' havn



De arkaiske løver på Delos

går vinkelret ud fra tempelområdet og består af al den løse jord, der er blevet transporteret bort under udgravningerne. På sydsiden af den kan småbåde finde udmærket beskyttelse mod meltemiaen, og her fortøjede vi med to kraftige trosser agterud til en lille landgangsbro.

Delos er ikke naturskøn eller storslået på samme måde som Olympia og Delphi. Man føler sig ikke her nær ved noget helligt, har ikke den følelse, som romerne udtrykte med ordene „numen adest“, en gud er til stede. Ved synet af virvarret af søjlegange, børshuse, hellenistiske villaer og syriske eller ægyptiske guders tempelfundamenter glemmer man let den nu udtørrede sø, ved hvilken Leto efter sagnet fødte Apollon og Artemis, og hvor endnu i dag de hvide stenløver, et af den arkaiske billedhuggerkunsts skønneste værker, står på vagt. Man tænker mindre på Theseus, som landede her med Phaidra på hjemvejen fra Kreta, end på de titusinder af slaver, der på byens blomstringstid blev bortauktioneret på en eneste dag på slavemarkederne, og Dionysos-templet med de store marmorphallos'er får én snarere til at tænke på Petronius end på den homeriske hymne. Men trods alt dette, trods det overvejende hellenistiske præg, det nuværende ruinområde har, ejer Delos dog en stor og ejendommelig charme.

Publikationer fra Arkitektens forlag

Bogen om Arne Jacobsen

Som den første i en påtænkt række af biografier over danske nulevende arkitekter og deres arbejder har Forlaget i sommer udsendt *Arkitekten Arne Jacobsen*, som er skrevet og tilrettelagt af Johan Pedersen.

Bogen giver et tværsnit af Arne Jacobsens produktion, og viser bl. a. hans yndefulde produktion af eenfamiliehuse. Den er anmeldt af professor Edvard Thomsen i *Arkitekten*, ugehæfte 34/1954, side 273. Bogen er rigt illustreret, trykt på krideret kunsttrykpapir og forsynet med engelsk resume. Fås i boghandelen og på Arkitektens Forlag. Pris 28 kr.



Person- gods- og båreelevatorer.

Forlang tilbud.

- **Vore elevatorspil er altid rigeligt**
- **dimensioneret, hvilket sikrer lang levetid.**
- **Snekke og snekkehjul løber i oliebad**
- **i støvtæt støbejernshus.**
- **Snekken af stål og snekkehuset af fosforbronce**
- **arbejder fuldstændig lydløst.**

AARHUS FLYDEDOK OG MASKINKOMPAGNI A/S

HANS NIELSENS MASKINFABRIK . TLF. AARHUS 34000 . ORDR. *4616

„Crittall"

STRAALEVARME

LYDISOLERENDE VARMELOFTER
SUNZTRIPS STRAALEPLADER
INDSTØBTE VARMESLANGER

Udføres af:

Chr. Olsen og Meilgaard Mortensen, København.

Bruun og Sørensen A/S, Aarhus og København.

A/S Vølund, København.

C. M. Hess' Fabriker A/S, København.

Bonnesen og Danstrup, København.

Ludvigsen og Hermann, København.

Alle oplysninger tlf. Helrup 6763.



LYDISOLERENDE VARMELOFT

Arkitekt: Gundlach-Pedersen. Ingeniører: Birch og Krogboe

KEMP & LAURITZEN

VESTER VOLDGADE 9 . CENTRAL 936



løser alle El-problemer



Skal De bygge EGET HUS?

Skal De bygge eget hus indeholder 32 nye eenfamiliehuse samt en bygherrevejledning, der sagligt tager op til behandling de spørgsmål, der melder sig hos den, der overvejer at bygge eget hus. Bogen er tillige forsynet med en materialeoversigt. Den er redigeret af *Jens Mollerup* M.A.A. Pris: 14,00 kr., 96 sider med 116 ill.

Særhæfter

En lang række af *Arkitektens* månedshæfter, som omfatter specielle emner, har været så stærkt efterspurgt, at det har været nødvendigt at fremstille særtryk. Blandt disse særtryk skal fremhæves følgende:
(De med * mærkede hæfter er forsynet med engelsk resume)

Orientering i dansk arkitektur 1100–1600. Af arkitekt M.A.A. Helge Finsen (1941) .... kr. 2,00

Nye københavnske skoler. Emdrup skole, af stadsarkitekt M.A.A. Poul Holsøe. Kirkebjerg skole, af arkitekt M.A.A. Viggo Jacobsen. Lykkebo skole, af arkitekterne M.A.A. S. C. Larsen og Helge Holm. (1. oplag 1944, 2. oplag 1949)......... - 3,50

Statsradiofonien. Af arkitekt M.A.A. Vilhelm Lauritzen. Med artikler om akustikken og installationerne af civilingeniørerne Vilh. Lassen Jordan, dr. techn., og Peschardt-Hansen (1945*)..................... - 4,00

Den protestantiske kirketype og dens udvikling fra reformationen til vor tid. Af arkitekt M.A.A. Jacob E. Bang. Desuden artikler af arkitekterne M.A.A. Thomas Havning, C. Schiøtz, professor Kaj Gottlob og orgelbygger Poul Gerh. Andersen (1947) .... - 2,00

To sygehuse. Ortopædisk hospital i København, af arkitekt M.A.A. Harald Gad. Århus kommunehospital, af arkitekterne M.A.A. Kay Fisker og C. F. Møller (1947) - 3,00

En lille afhandling om træer. Af havearkitekt C. Th. Sørensen (1948) .... - 2,50

Århus universitet. Af arkitekterne M.A.A. Kay Fisker, C. F. Møller og Poul Stegmann (1949*) .... - 4,00

Den funktionelle tradition. Spredte indtryk af amerikansk arkitektur. Af arkitekt M.A.A. professor Kay Fisker (1950*).......... - 7,00

Frihedsmonumenter og frihedskollegier (1951*). - 6,00

Skolebyggeri i een etage. Stengårdsskolen i Gladsaxe, Møllevangsskolen i Århus, Søndermarkskolen i Horsens, Skovgårdsskolen i Gentofte, Felsbergschule i Luzern, Acalanes School i Californien, Korsagerskolen og Ny Østengårdsskolen i København samt Munkegårdsskolen i Gentofte (1951*).. - 7,00



Legepladser. Tilrettelagt af arkitekterne M.A.A. Ole Bang og Dea Trier Mørch. Specialudgave af månedshæfte 1–2/1952* .... - 10,00

Alderdomshjem. Med en vejledning fra arbejds- og socialministeriet og boligministeriet (1952) .... - 4,00

Studier fra Rom 1952. Materiale fra Akademiets arkitektskoles rejse under ledelse af professorerne Mogens Koch og Steen Eiler Rasmussen .... - 7,00

Resultatet af konkurrencen om Odense amts og bys sygehus. (M. 7–8/1953) .... - 3,00

Annonceindex

A Alfa, Atelier 12

B Bang & Pingel 29
Bartholdy & Søn, A. .... 3. omsl.side
Bauma Dæk 26
Betonit I/S, Aalborg 37
Boizenburg Flisen 7
B.P. Olie-Kompagniet 31
Bronnum & Co., Oluf 22
B.V. Laboratoriet, Århus 35
Byrn Company, G. 30

C Crittall 33

D Danfoss, Nordborg 40
Dansk Andels Cementfabrik, Nørresundby .... 3. omsl.side
Dansk Esso A/S 11
Dansk Formulartryk A/S 28
Dansk Lyskopi A/S 39
Dansk Lystrykpapirfabrik 40
Dansk Møbelplade- & Finérfabrik A/S, Odense 35
Dansk Rullegardin Industri 40
Dyrup & Co., S. A/S .... bagsiden

E Elektra, Atelier .... 3. omsl.side

F Fog & Mørup A/S 12
Foght, L. F. 3
Friis-Hansen, Brdr. A/S 19

G Gram, Brødrene A/S, Vojens 6
Grønbech & Sønner, M. J. A/S 37
Gustavsen, Henry 32

H Hansens Etabl., C. B. 31
Hansen, Erik 18
Hansens Eftfl., Fritz 5
Hansen, P. Jul. 37
Hellerup Bygningssnedkeri 34
Henriksen, N. Helmer, Århus .... 3. omsl.side
Herskind, P. A. 29
Hess Fabriker, C. M., Vejle 2
Hindsgaul 21
Hotaco A/S, Holbæk 16
Hunter Douglas Holland .... 2. omsl.side
Hygæa A/S, Aalborg 37
Højgaard & Schultz A/S 23

I Ikas A/S 25
Iversen, A. J. 31

J Jensen, Emanuel & H. Schumacher A/S ... 39
Jensen Sølv, Georg 21
Jæger, M. H., Århus 38

K Kampmann, Kierulff & Saxild A/S 16
Kemp & Lauritzen 33
Kjær & Co., Harald 27
Kjøbenhavns Brandforsikring 39
Kolding Hørfabrik, Kolding 14
Københavns Anlægsgartner Kooperation ... 39
Københavns Elektromotor Fabrik 39
Købstædernes almindelige Brandforsikring .... 3. omsl.side

L Landbygningernes Brandforsikring 39

M Madsen, Fr., Silkeborg 34
Maglekilde Maskinfabrik & Jernstøberi, Roskilde 32
Mathiasen, Georg E. A/S 27
Meissner vægfliser 9

N Nielsen, J. A/S 4
Nielsen, Peder A/S, Brønderslev 25
Nyborg Jernstøberi 28

O Olsens Metalstøberi, C. 37

P Pedersen & Sønner, Marcus, Aalborg 30
Pedersen & Sønner, Th., Århus 38
Perspektiva A/S 1
Petersens Beslagfabrik, J. A/S, Nibe 35
Phønix, Maskinfabriken A/S, Odense 13

R Randers Dørgrebsfabrik, Randers 32
Rasmussen & Co., H. A/S, Odense 23–40
Rasmussen, Robert 30
Rasmussens Snedkerier, Rud. 24
Rasmussen & Co., V. Kann 17
Reck's Opvarmnings Comp. A/S 20
Ribe Jernstøberi A/S, Ribe 24
Rustfri Staalmontage Akts. 29

S Schack-Nielsen, A., Horsens 34
Skandinavisk Persiennefabrik 2
Stila-Persiennen 34
Stramit-Fabriken 22
Svejbæk Lamel Gummimaattefabrik, Svejbæk 35

T Teknisk Korkindustri, Sorø 36
Thrige, Thomas B., Odense 26

U Union des Verries Mecaniques Belges S.A., Belgien 8

V Viktoria-Vinduet 18
Villadsens Fabriker, Jens A/S 10
Winkel, C. T. A/S .... 3. omsl.side

Ø Østifternes Brandforsikring 36
Østifternes Kreditforening 38

Å Aarhus Flydedok og Maskinkompagni A/S, Århus 33

72.001.42

STUDIER FRA GRÆKENLAND 1954
Materiale fra Akademiets Arkitektskoles rejse under ledelse af professor Mogens Koch

Sommeren 1954 deltog 80 elever fra næstældste klasse på Kunstakademiets Arkitektskole under ledelse af professor Mogens Koch og 5 lærere i en studierejse til Grækenland. De 5 lærere ledede hver sit hold og der gjordes studier på øen Mykonos, i Epidauros, hvor teatret opmåltes og i Athen, hvor 3 hold arbejdede med henholdsvis byzantinske kirker, brødrene Christian og Theophilus Hansens værker og med steninskriptioner. – Hver lærer gør rede for sit holds arbejde, og det indhentede tegnings- og fotomateriale gengives i uddrag.

Arkitektens månedshæfte 4-5/1955, side 49

STÅLHUD

det bedste middel i kampen mod rust

*

Guldborgsundbroen rustbeskyttes med Stålhud

Selv ved det smilende Guldborgsund

udsættes jern og stål for angreb af rust. Guldborgsundbroen er derfor ligesom de andre store broer sikret med Stålhud Rustbeskyttelsesfarver.

Stålhud er betegnelsen for en kombination af rustbeskyttelsesfarver, som yder langvarig beskyttelse af jern- og stålkonstruktioner under alle klimatiske forhold. Stålhud Grundfarve, Dækfarve og Aluminit leveres nu både i de kendte kvaliteter på oliebasis og i nye hurtigtørrende på syntetisk basis.

Vor serviceafdeling giver nærmere oplysninger og hjælper Dem gerne med at løse Deres rustbeskyttelsesproblem.



S. DYRUP & CO. A/S

GLADSAXEVEJ 300 - TLF. SØBORG 3000

DANMARKS MEST MODERNE FARVE- OG LAKFABRIK